

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA NEDERLANDISTIKY

DE BEGIJNEN IN VLAANDEREN EN
BOHEMEN EN HUN VERVOLGING DOOR DE
INQUISITIE

The bequines in Flanders and in Bohemia and their persecution
by the Inquisition

(MAGISTERSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE)

Bc. Marie Antonie Hubáčková

Vedoucí práce: Prof. Dr. Wilken Engelbrecht, cand. litt.

OLOMOUC 2015

Prohlašuji, že jsem svou diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla v ní veškerou literaturu, kterou jsem použila.

V Olomouci, dne 5. května 2015

Bc. Marie Antonie Hubáčková

Hierbij verklaar ik dat ik mijn afstudeerscriptie zonder hulp van derden heb geschreven en dat ik alle gebruikte literatuur en andere bronnen heb vermeld.

Te Olomouc, 5 mei 2015

Marie Antonie Hubáčková

Dankbetuiging:

Ik wil graag van harte mijn dank aan mijn scriptiebegeleider Prof. Doc. Dr. Wilken Engelbrecht, cand. litt., betuigen voor zijn waardevolle adviezen en aanmerkingen bij de verwerking van mijn scriptie.

*“Hoewel ik de dood van de vijanden van Christus wens,
kan ik ze, als monnik en priester,
niet ter dood brengen.”*

(de cisterciënzer Arnaud Amaury)

INHOUDSOPGAVE

INLEIDING	1
I. Begijnenbeweging in Vlaanderen	3
1.1 Wie was een begijn.....	3
1.2 Achtergrond van het ontstaan van de beweging.....	4
1.2.1 Verstedelijking.....	4
1.2.2 Positie van de vrouw in de middeleeuwse samenleving.....	5
1.2.3 Ontwikkeling van de kerk en religie	6
1.3 Ontstaan van de beweging.....	8
1.3.1 voor 1250.....	8
1.3.2 na 1250.....	10
1.3.3 14e en 15e eeuw.....	12
1.3.4 16e eeuw.....	12
1.3.5 17e en 18e eeuw.....	13
1.3.6 na 19e eeuw	13
II. Begijnhoven.....	15
2.1 Begijnhoftypes.....	16
2.2 Organisatie binnen de begijnhof.....	18
2.3 Het leven van begijnen	21
2.3.1 Dagelijks leven van een begijn.....	23
2.3.2 Het contact met de buitenwereld.....	23
2.3.3 Het geestelijke leven.....	24
2.3.4 Het actieve leven	24
III. Beroemde begijnen.....	28
3.1 Maria van Oignies	28
3.2 Juliana van Cornillon.....	29
3.3 Hadewijch van Antwerpen	30
3.4 Margaretha Porete	31
IV. Begijnenbeweging in Bohemen.....	35
4.1 Boheemse Legende	35
4.2 Het leven van Tsjechische begijnen	37
4.3 De begarden.....	38
4.4 Eerste schriftelijke bronnen over begijnen	39
4.5 Begijnen in Praag.....	40
4.6 Begijnen in andere steden.....	42
4.7 Begijnen tijdens de Hussietenoorlogen.....	44
V. Vervolg door de inquisitie.....	46
5.1 Kritiek op begijnen	46
5.2 Het concilie van Vienne (1311-1312)	49
5.3 Ratio Recta (1318)	50
5.4 Ad nostrum	51
5.5 De Protestantse Reformatie.....	52
5.5 Het ontstaan van de inquisitie	52
5.5.1 De episcopale inquisitie	53
5.5.2 De pauselijke inquisitie	55
5.5.3 Heksenjacht.....	58
5.5.4 De Spaanse inquisitie	59

5.6 De inquisitie in Bohemen.....	60
5.6.1 De inquisitie tijdens de Hussietenoorlogen	61
CONCLUSIE	64
BIJLAGE	67
BRONNEN	69
RESUMÉ IN HET TSJECHISCH.....	74
RESUMÉ IN HET ENGELS.....	75
ANOTACE.....	76

INLEIDING

Het bestaan van begijnen als een van de ketterse bewegingen is echt interessant. Zowel de rijkdom van de begijnen als hun onafhankelijkheid waren een doorn in het oog van toenmalige kerkvorsten en ook van de officiële katholieke kerk. Begijnen waren niet die enige beweging die in de loop van middeleeuwen de status van ketters kregen. Behalve begijnen en begarden¹ werden ook andere bewegingen vervolgd zoals de waldenzen², katharen³ en de Hussieten (in Bohemen). Al deze bewegingen beleden andere ideologieën dan de officiële kerk en daarom kregen ze later de status van ketter.

De beweging van begijnen is aangrijpend omdat ze in Vlaanderen bestond en zich van daaruit verspreidde naar het Boheemse gebied en ook naar andere gebieden in Europa.

Die verspreiding is één van de overeenkomsten tussen de Boheemse en Vlaamse geschiedenis. Helaas was er ook een andere overeenkomst, namelijk de aanwezige angst voor de inquisitie die het hele middeleeuwse Europa intimideerde. De inquisitie was een rechtbank van de katholieke Kerk, belast met de opsporing van, het onderzoek naar en het opleggen van straffen aan ketters.⁴

Maar waarom begon eigenlijk de vervolging van de begijnen? Soms werd de beweging een 'sekte' genoemd. Maar was het echt een sekte of alleen een beweging van weduwen en maagden die hun leven opofferden om armoedige mensen te helpen, maar niet in het klooster wilden intreden?

Dat is één van de vragen die ik graag in mijn scriptie wil beantwoorden. Bovendien zal ik me bezighouden met het leven van begijnen in begijnhoven in het algemeen. Ten eerste wil ik het ontstaan van deze beweging tegen de historische achtergrond behandelen. Hoe zag hun leven eruit in Bohemen en in Vlaanderen? Moesten ze dezelfde regels volgen? En wat

---

¹ Zie: <http://revue.theofil.cz/krestanske-pojmy-detail.php?clanek=959> (13.12. 2013, 15:34)

² Zie: <http://oud.digischool.nl/gs/begrippen/breform.htm#W> (13.12. 2013, 16:40)

³ Zie: <http://oud.digischool.nl/gs/begrippen/breform.htm#K> (13.12. 2013, 18:10)

⁴ Zie: <http://www.woorden.org/woord/inquisitie> (13. 12. 2013, 19:55)

was de hiërarchie binnen enkele begijnhoven? Een begijnhof was eigenlijk een stad binnen de stad, en zowel rijk als arm vond een plaats binnen de begijnhofmuren. Hoe werd het leven er georganiseerd? En hoe vulden de begijnen hun dagen? Hoe kwam het dat de begijnen een hele waaier aan activiteiten uitoefenden?

Om die vragen te beantwoorden, wil ik de evolutie van de beweging schetsen, met haar hoogtepunten, moeilijkheden en uiteindelijk de vervolging door de inquisitie. Hoe was de houding van begijnen tegenover de officiële katholieke kerk? Op welke plekken stichtten begijnen hun hoven en wie financierde dat?

Begijnen hebben een zeer groot cultureel en architecturaal erfgoed achtergelaten: zie bijvoorbeeld de dertien begijnhoven⁵ die op 2 december 1998 opgenomen werden in de lijst van het cultureel en natuurlijk werelderfgoed van de Unesco.⁶ Bovendien hebben ze ook muzikaal erfgoed nagelaten in de vorm van religieuze liederen. Een van de bekendste muziekcollecties is die van het Gentse 'Groot begijnhof' die zeventien muziekstukken met muzieknotatie bevat uit de negentiende en twintigste eeuw.⁷

---

⁵ Zie bijlage 1 p. 67.

⁶ Zie: <http://www.unesco-vlaanderen.be/1999/3/28/belgisch-werelderfgoed> (2. 2. 2014, 13:45)

⁷ Zie bijlage 2 p. 67.

I. Begijnenbeweging in Vlaanderen

1.1 Wie was een begijn

De begijnen waren vrouwen die leefden als alleenstaanden en een soort gemeenschap binnen de Rooms-Katholieke Kerk vormden. Ze waren ongehuwd of weduwe en konden ergens gesitueerd worden tussen kloosterlingen en leken omdat begijnen anders dan leden van een kloosterorde oorspronkelijk geen eeuwige geloften¹ hadden afgelegd: (vaak wordt er ook over semi-religieuzen gesproken).² Hoewel zij kuisheid en gehoorzaamheid beloofden aan de uit eigen kring gekozen overste, die 'meesteres' werd genoemd, mochten zij wel roerend en onroerend in eigendom hebben.³

In tegenstelling tot kloosterlingen hoefden begijnen ook geen gelofte van armoede te leggen, maar hun regel herinnerde hen wel aan soberheid, eenvoud en werkzame naastenliefde. Begijnen combineerden het contemplatieve leven (het "kerken") met het actieve (het "werken").

Met betrekking tot de oorsprong van de term 'begijn' bestaan er vele theorieën. Hun patroonheilige is de Heilige Begga, waarvan de term 'begijn' afgeleid zou zijn. Begga, de dochter van Pepijn van Landen en stichteres van een klooster in Andenne, leefde in de zevende eeuw, dat is bijna vijfhonderd jaar voor het fenomeen van de begijnen. Andere theorieën, die gestaafd worden door vele etymologen, zeggen dat

---

¹ Eeuwige geloften afleggen in de Gemeenschap van de Put van Jacob betekent een toewijding aan Christus binnen de Gemeenschap van de Put van Jacob. Deze geloften raken de drie fundamentele aspecten van het menselijk handelen: zijn betrekking tot macht, sekse en geld.

² Ze leidden geen officieel kerkelijk erkend religieus leven, maar ze probeerden een intensief geestelijk leven te leiden en dit deden ze vaak in groepsverband om elkaar te steunen en te inspireren.

³ Zie: <http://www.begijnhofbreda.nl/historie.html> (11. 1. 2014, 11:01)

bijvoorbeeld de naam van de kleur van hun pijen komt namelijk beige omdat de begijnenkleding oorspronkelijk uit een lang beige gewaad bestond. Er wordt ook wel eens beweerd dat de term 'begijn' afgeleid is van de stam *begg*⁴, dat mompelen, stamelen zou betekenen. Zodat in deze opvatting de begijn een vrouw is die steeds gebeden mompelt. Een mogelijke stichter van deze beweging zou Lambertus el Bégues zijn, een priester afkomstig uit Luik die leefde in de twaalfde eeuw. Zijn naam zou dan ook een mogelijke verklaring zijn voor de naam *begijn*. Maar wie de juiste stichter van deze spirituele beweging was, is een van de vragen die niet volledig beantwoord kunnen worden.

De term `begijn` was waarschijnlijk voor het eerst gebruikt in de schriftelijke bronnen in 1224 door de cisterciënzermonnik *Caesarius van Heisterbach* in zijn *Dialogus Miraculorum* als expliciete verwijzing naar de *mulieres religiosae*.⁵

Begijnen leefden meestal samen in een speciale husvesting, de zogenaamde begijnhoven. Deze vrome vrouwen (zo werden de begijnen ook genoemd) verdienden hun eigen kost met onder andere het houden van een bewaarschool, handwerken, ziekenzorg en het tegen betaling bidden voor overledenen.

1. 2 Achtergrond van het ontstaan van de beweging

1. 2. 1 Verstedelijking

De gebieden die later de Zuidelijke Nederlanden vormden, konden in de dertiende eeuw niet beschouwd worden als een samenhangend geheel. De kaart toont diverse territoriale gebieden zoals het Graafschap Vlaanderen of het Hertogdom Brabant. Al deze gebieden volgden verschillende wetten, maten en gewichten. De munteenheid verschilde ook

---

⁴ Volgens het Franse *bègue*= stamelaar

⁵ Latijnse termijn voor vrome vrouwen

van streek tot streek. Desondanks hadden de gebieden wel een aantal dingen gemeen, namelijk het stijgende belang van de stedelijke centra.

De stedelijke economie was hoofdzakelijk gericht op het verhandelen van landbouwgewassen en industriële producten zoals ijzeren of houten gebruiksvoorwerpen. Hervormingen in de landbouwtechnieken zoals de invoering van het drieslagstelsel, hadden vanaf de 11^e eeuw de bevolking gradueel doen aangroeien. De textielnijverheid vormde een belangrijke tak van de stedelijke nijverheid. Centra als Brugge, Gent en Leper groeiden in de loop van de 13e en 14e eeuw uit tot centra van de lakennijverheid. Op grond van de handel met andere streken en stedelijke centra (bijvoorbeeld de handel van Brugge met de Hanzesteden⁶) vormde deze lakennijverheid het hoofdpunt van de toenmalige economie.

De Lage Landen groeiden zo uit tot één van de meest verstedelijkte gebieden in Europa, samen met Italië. De steden zelf telden een stijgend aantal inwoners: Brugge had in de periode 1338-1340 bijvoorbeeld ruim 46.000 inwoners, waarmee het kon wedijveren met een stad als Londen⁷. In sommige steden ontwikkelde zich in een `elite`, namelijk de burgerij, die onafhankelijkheid en betere burgerrechten eiste. Deze burgerij kreeg steeds meer privileges ten nadele van zowel het wereldlijke als kerkelijke gezag die tot dan toe vooral dienst uitmaakten.

1. 2. 2 Positie van de vrouw in de middeleeuwse samenleving

Vele vrouwen verlieten het platteland om een baan in grote steden te vinden omdat het in een grotere stad gemakkelijker was om een baan in de huishouding, in de ziekenverpleging of in de textielindustrie te krijgen.

Als gevolg daarvan was er een bevolkingsoverschot in veel middeleeuwse steden. Een belangrijke rol speelden ook de talrijke oorlogen die tot een

---

⁶ Verbond van Duitse en Noord-Europese handelssteden zoals bijv. Kampen, Brugge, Lübeck of Danzig.

⁷ Simons, W. *Cities of ladies. Beguine communities in the Medieval Low Countries 1200-1565*, Pennsylvania Press, 2001, ISBN 08-1221-853-1, p. 36-38.

bevolkingsoverschot hadden bijgedragen. Daardoor waren huwbare mannen schaars geworden.⁸ Op typische beelden van middeleeuwse markten stond een vrouw in de positie van marktkramer of venter. In theorie hadden ze soms de mogelijkheid om te erven van hun ouders. De werkelijkheid was echter anders: inzake erfenissen werd de vrouw vaak opzij geschoven ten voordele van de oudste broer, dat om de continuïteit van het familiekapitaal te verzekeren.

In het algemeen werden vrouwen, vooral alleenstaande vrouwen, gezien als oorsprong van verderf of onfatsoenlijke manieren. De vrouw kreeg in de middeleeuwen haar sociale status voornamelijk van haar echtgenoot. Alle persoonlijke autonome zelfontplooiing was vaak ondenkbaar of zelfs onbestaand⁹.

1. 2. 3. Ontwikkeling van de kerk en religie

Paus Gregorius VII,¹⁰ gekozen in 1073, speelde een belangrijke rol in de hervorming van katholieke kerk. Hij heeft namelijk de *Gregorianse hervorming* ingevoerd: die hield onder andere in dat het celibaat voor priesters werd ingevoerd en er een verbod kwam op het kopen van ambten door bisschoppen, de zgn. *simonie*.

Tegelijkertijd bestond er een reactie op de onbevredigende situatie waarin de kerk toen zich bevond: promiscuïteit en corruptie onder priesters en kloosterlingen besmeurden het blazoen van de katholieke kerk. Daarom werd de kwaliteit van het kerkelijke leven in de afzonderlijke parochies regelmatig gecontroleerd door de bisschop of zijn afgevaardigde. Een andere tendens was om het geloof dichter bij de gewone mensen te brengen. Dat probeerde men door verschillende heidense praktijken op te nemen en assimileren. Op dat moment werden er vele nieuwe religieuze

---

⁸ Zie: <http://historiek.net/begijnen-de-dochters-van-christus/22998/> (2.2.2014, 17:45)

⁹ Simons, W. *Cities of ladies. Beguine communities in the Medieval Low Countries 1200-1565*, Pennsylvania Press, 2001, ISBN 08-1221-853-1, hoofdstuk 9.

¹⁰ Geboren als *Hildebrand van Sovana* (Sovana, 1020/1025 - Salerno, 25 mei 1085)

orden binnen de kerk gesticht, onder andere de benedictijnen¹¹ en norbertijnen.¹² Deze orden beschouwden de wereld als iets dat ze ontvluchtten en ze probeerden zich terug te trekken in afgeschermd eenzaamheid. Men greep daarom terug naar de idealen van de eerste christenen en naar de grondslagen van het evangelie. *Norbertus van Maagdenburg* (1082-1134), *Bernardus van Clairvaux* (1090-1134) en later *Franciscus van Assisi* (1181-1226) en *Dominicus Guzman* (1170-1221) vormden hierbij het voorbeeld bij uitstek, namelijk dat van een apostolisch leven in armoede. Hun aanhangers vormden vooral in de dertiende eeuw zogenaamde bedelorden, dat wil zeggen religieuze ordes die afhankelijk zijn van het bedelen of van liefdadigheid voor hun levensonderhoud.

Zowel vrouwen als mannen hadden de mogelijkheid om een spiritueel leven na te streven. Sommige vrouwen vonden dan onder meer de weg naar de nieuw opgerichte, overigens vrij elitaire en gesloten cisterciënzerinnenkloosters. Voor vele vrouwen was de nieuwe verinnerlijking van de geloofsbeleving een inspiratie om zich te laten inmetelen als *reclusa*¹³ (in dertiende en veertiende eeuw). Deze kluizenaarsters moesten zelf in hun levensonderhoud voorzien via verschillende bezigheden, namelijk het spinnen van wol en het borduren van textiel maar vaak waren ze ook afhankelijk van liefdegiften. Bovendien waren er vele lekenvrouwen die zich bezig hielden met het geloof op een zeer persoonlijke manier waarin de relatie met God centraal stond. Het leven van deze vrouwen, zogenaamde mystici, was erop gericht om de grenzen van het bestaan te doorbreken.

Behalve religieuze orden bestonden er ook ketterse bewegingen, zoals *katharen* die zich lieten inspireren door het leven van Jezus Christus, maar hun dualistische en spirituele interpretatie van de Bijbelverhalen was anders dan die van de Rooms-Katholieke Kerk. Deze beweging werd later

---

¹¹ De kloosters die de regels van Sint Benedictus volgden vanaf zesde eeuw, waren aanvankelijk autonoom en stonden niet onder toezicht van buitenaf. Een aantal van hen voegde zich vanaf de tiende eeuw in kloosterorden of congregaties samen.

¹² Ook premonstratenzers genoemd, een kloosterorde van reguliere kanunniken van de Orde van Prémontré. De orde kent ook een Derde Orde voor leken.

¹³ Eenzaam leven

vervolgd door de Inquisitie tot er geen katharen meer waren. Bovendien was er een behoefte aan vrouwen die onder toezicht van geestelijken als lekenhelpsters in de vele godshuizen optraden, die opgericht werden voor de sociaal zwakkeren. Caritas of naastenliefde was een middel voor de vrouwen om dichter tot God te komen. Een van de bewegingen die ernaar streefden om spiritualiteit en verstedelijking te verenigen was ook de begijnenbeweging.

1.3 Ontstaan van de beweging

1.3.1 voor 1250

Vanaf ongeveer het derde kwart van de twaalfde eeuw begon de beweging zich te vormen in de periode van maatschappelijke en culturele vernieuwing, en van grote religiositeit. Vrouwen die zich aangetrokken voelden tot een ideaal van in afzondering leven, werden kluzenaresses (of vrome vrouwen) genoemd. Hun aantal nam zo vlug toe dat hun kluzen uitgroeiden tot kleine agglomeraties rond abdijen. Zo ontstonden dubbelkloosters¹⁴. Tot in de tweede helft van de 12de eeuw konden vrouwen terecht in dubbelkloosters. Daarna hielden de meeste dubbelkloosters hun poorten gesloten omdat ze de toevloed niet aankonden maar ook omdat negatieve ervaringen tot voorzichtigheid hadden aanzet. Vrome vrouwen moesten dus een andere manier vinden om hun geloof te beleven. Sommige vrouwen beleefden hun geloof thuis in een kamer. Anderen leefden bijeen in kleine groepjes rond een kapel, een hospitaal of leprozerie. De begijnenbeweging is dus niet, zoals de meeste kloosterorden, op een welbepaald tijdstip door iemand gesticht. Ze is geleidelijk gegroeid uit het elkaar vinden van individuele, religieus voelende vrouwen.

---

¹⁴ Een dubbelklooster of dubbelabdij was een klooster of abdij waarin twee gemeenschappen woonden: één voor mannelijke religieuzen en één voor vrouwelijke religieuzen. Een dubbelklooster bestond dan ook uit twee gescheiden kloostergebouwen waartussen zich de kerk bevond. Een dubbelklooster vormde één ruimtelijke, bestuurlijke en economische eenheid.

De begijnenbeweging kwam niet uitsluitend voor op het gebied van Vlaanderen en Nederland zoals vaak beweerd wordt, maar het was een Europese beweging.

Zeker in de ontstaansperiode waren de begijnen zelfbewuste vrouwen die kozen voor een leven van gebed, contemplatie en ziekenzorg. Ze werden echter lange tijd als verdachte vrouwen bekeken en het gebeurde dat ze, omdat ze niet in de sociale orde pasten, later als ketters werden vervolgd. Door het feit dat begijnen geen kloosterlingen waren, behielden ze een zekere vrijheid en onafhankelijkheid. Toch streefden ze naar authentieke evangelische volmaaktheid. Hun intense spiritualiteit, hun soms mystieke en extatische vervoering konden niet altijd op veel begrip rekenen bij de klerikale mannenwereld die het ongepast vond dat vrouwen zich kennis aanmatigden die niet bij hun sociale status paste.

Aanvankelijk was deze gemeenschap gevormd door een los-vaste groep vrouwen waarin geen duidelijke hiërarchie bestond. Vaak bleven de vrouwen niet lang op een één plaats zodat de gemeenschappen heel vlug van karakter wisselden of zelfs een vrij kort leven beschoren was. Naast de gedisciplineerde begijnen (met vaste regel en meer gebonden aan één plaats) waren er ook de minder gedisciplineerde begijnen. In deze vroege fase hebben vele begijnen geen vaste regels gevolgd en daarom werden ze gewantrouwd door de clerus. Velen traden toe tot een klooster of huwden zelfs en begonnen een nieuwe levensperiode.¹⁵

In 1215 vond *Het Vierde Lateraans Concilie*¹⁶ plaats waarin besloten werd om de stichting van nieuwe kloosterorden en ook de invoering van nieuwe vormen van de religieus leven te verbieden. Dit verbod werd meteen ook toegepast op de begijnen. De ontwikkeling van de eerste begijnenbeweging kreeg echter een duw in de rug door het optreden van de

---

¹⁵ Mestdag, K. *Verhandelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, deel XXV, Gent, 2000, p. 32.

¹⁶ Het Vierde Lateraans Concilie (het Twaalfde algemene concilie duurde van 11 tot 30 november 1215) te Rome en werd samengeroepen door paus Innocentius III. Het was het grootste concilie van de middeleeuwse Kerk en verenigde bijna 1500 bisschoppen en abten vanuit de gehele wereld, zelfs vanuit Constantinopel en Syrië. Dit Twaalfde algemene concilie wordt gezien als het belangrijkste van de middeleeuwse concilies

priester *Jacob van Vitry* die in de twaalfde eeuw leefde. Jacob was oorspronkelijk uit de streek van Reims en lid van het victorijnenklooster van Gignies in de provincie Namen. Hij was erg onder de indruk van een zekere Maria, een mystica. Enkele jaren na de dood van Maria schreef hij haar biografie. Het mocht niet baten, want van de heiligverklaring kwam niets terecht. Deze vita droeg er echter toe bij dat de nieuwe vorm van religieuze beleving geaccepteerd werd door clerici. De vita van Maria van Gignies vormde het model voor levensbeschrijvingen van andere vrome vrouwen. In 1216 verkreeg Jacob van Vitry, in afwijking van de beslissing van *Het Vierde Lateraans Concilie*, een mondelinge pauselijke goedkeuring voor de begijnen. Daarom konden de begijnen een vorm van gemeenschapsleven leiden in het bisdom Luik, in Frankrijk en in Duitsland en daardoor werd de verdere ontplooiing van de begijnen mogelijk.

Vanaf de twaalfde eeuw begonnen de begijnen van de Nederlanden zich te vestigen in gegroepeerde huizen, zogenaamde begijnhoven. In 1232 werd het oudste begijnhof gesticht, namelijk het Groot-Begijnhof van Leuven. Vanaf 1240 werden in veel steden van de Zuidelijke Nederlanden begijnhoven opgericht. De stichting van begijnhoven was mogelijk vanwege de steun van wereldlijke (hertog en stad) en kerkelijke (paus, bisschop) gezagdragers. Voor de clerus was het dankzij de begijnhoven gemakkelijker om de begijnen onder controle te krijgen.

1. 3. 2 na 1250

In de Nederlanden werden de begijnhoven met name gevestigd in de meest verstedelijkte gebieden zoals in het graafschap Vlaanderen en in het hertogdom Brabant en ook in Henegouwen, Luik en Loon. Behalve begijnhoven bestonden er in sommige steden ook begijnenconventen. Het verschil tussen een begijnenconvent en een begijnhof is het volgende: in conventen woonden begijnen in elkaars nabijheid. Ze bleven onder gezag van een prioeres of meesteres. Tegelijkertijd was hun geestelijk heil afhankelijk van de parochiekerk en haar priester. Anders was het met begijnhoven die gebouwde ommuurde gehelen waren waarbij de aparte huizen met tuin rond een kerk gegroepeerd zijn. Gemeenschappelijke huizen en dienstgebouwen voor het bakken van brood of het brouwen van

bier vervolledigen het geheel dat onder het beheer stond van een grootjuffrouw en een aantal meesteressen. De muren beschermden niet enkel de begijnen tegen de wereldse stad maar vormden een buffer tussen diezelfde stad en de groep alleenstaande vrouwen.

In kleinere steden of in dorpen kwamen alleen begijnenconventen voor. In sommige steden werden de begijnhoven zo populair dat er naast het “Groot” begijnhof ook een “Klein” begijnhof opgericht werd. Dat gebeurde in Gent en in Leuven in de dertiende eeuw. Sommige steden hadden ook van zogenaamde begijnhospitalen. Deze hospitalen werden onafhankelijk van begijnhoven gesticht en waren bedoeld voor zieke begijnen.

Begijnen zijn in Lage Landen een fenomeen geworden omdat ze daar gesteund werden door zowel de kerkelijke als de wereldlijke macht. Dat gebeurde niet in andere Europese gebieden waarop de vrome vrouwen ook leefden, namelijk in Noord-Frankrijk, Noord-Duitsland of Bohemen, Spanje, Duitsland, Bohemen, Polen en Italië.¹⁷ Bijvoorbeeld in het Rijnland,¹⁸ waar het bijna onmogelijk was om een onderscheid te maken tussen ketterse en kerkgetrouwe begijnen, in tegenstelling tot de Nederlanden waar de meerderheid van begijnen als orthodox beschouwd werden.

Het gevolg was dat de ontwikkeling van de begijnenbeweging in Duitsland tegengewerkt werd. De religieuze vrouwen bleven zowel in Frankrijk als in Duitsland een zwervend bestaan lijden of verbleven in afzonderlijke huizen of conventen, al dan niet in elkaars nabijheid.

In 1274 veranderde de situatie vanwege *Het Tweede concilie van Lyon* toen het beslist werd dat al die orden die zonder pauselijke toestemming gesticht waren na *Het Vierde Lateraans Concilie* in 1215, ontbonden moesten worden. De begijnen vielen onder deze verordening. Maar tijdens

---

¹⁷ Vanthienen, A. *Tussen hemel en aarde Begijnen in de Lage Landen*, 2003, p. 4. Te vinden op: <http://www.rosadoc.be/pdf/factsheets/nr22.pdf> (12. 2. 2014, 17:34)

¹⁸ Een benaming voor het gebied dat ligt in de deelstaten Noord-Rijn Westfalen en Rijnlands Palts in Duitsland aan weerszijden van de Rijn.

Het Concilie van Vienne (oktober 1311 - mei 1312) verergerde die situatie nog toen de Duitse bisschoppen de rest van de vergadering overtuigden van de noodzaak om de begijnen te verbieden als ze als begijnen blijven leven of nieuwe leden aanwierven.¹⁹ Mensen die niet gehoorzaamden, moesten volgens de clerici in de ban geslagen worden. Maar dat gold zowel voor begijnen als voor de geestelijken die begijnen bleven steunen of beschermen. In een latere brief gaf de paus opdracht aan alle bisschoppen en zelfs de inquisitoren om een streng vervolgingsbeleid in te voeren. In het Rijnland werden begijnen bestreden en vervolgd. Daardoor zouden de begijnen in dat gebied bijna helemaal verdwijnen. De situatie in De Zuidelijke Nederlanden was een beetje anders. De bisschoppen waren daar minder geneigd om tot actie over te gaan omdat de meerderheid van de begijnen geconcentreerd leefden binnen begijnhoven die onder toezicht van pastoors stonden en waar vaak dominicanen en franciscanen kwamen preken. Maar zelfs dan kwamen begijnen onder zware verdenking die soms tot plundering van de begijnenbezit leidde of zelfs tot sluiting van de instelling.

1. 3. 3 14e en 15e eeuw

In 1318 werden begijnen in de ban gedaan door de bisschop van Utrecht zodat begijnen in het Noorden bijna verdwenen. Maar in hetzelfde jaar verklaarde paus Johannes XXII in de bul "*Ratio recta*" dat er ook 'goede' begijnen waren die hij wilde gedogen. Zijn opvolger paus Clemens VI verklaarde in 1343 dat hij niet voornemens was de begijnenbeweging goed of af te keuren. De begijnen konden dus zich verder ontwikkelen maar hun reputatie had echter geleden onder de vervolgingen.

1. 3. 4 16e eeuw

In zestiende eeuw was de verdere ontwikkeling van begijnenbeweging en begijnhoven werden gedwarsboomd door de politieke en kerkelijke moeilijkheden.

Veel begijnhoven hadden zwaar te lijden onder de geuzen en sommige

---

¹⁹ Dat was vanwege het feit dat de Duitse begijnen gemengd waren met de sekte van de Vrije Geest.

werden verwoest. Na de rusteloze periode tijdens de Opstand deed de kerkelijke overheid grote inspanningen om de verloren gegane tucht in de begijnhoven te hervormen. Met de zeventiende eeuw brak een grote bloei aan voor de begijnhoven.

1. 3. 5 17e en 18e eeuw

De zeventiende eeuw was de bloeiperiode voor de begijnenbeweging. Eén op twintig vrouwen behoorde tot de begijnenstand. Dit is vooral vanwege de Contrareformatie. De begijnhoven kregen opnieuw vele schenkingen. De oorspronkelijke huizen gemaakt van hout en leem werden vervangen door stenen woningen, er werd volop aan vernieuwing gedaan. Vanaf de achttiende eeuw daalde het aantal intredingen. De oorzaak daarvan is het materialisme, dat niet gemakkelijk te verzoenen bleek met de religieuze gedachtengangen. Bovendien werd de religie aangetast door de idealen van de Verlichting. Sommige begijnhoven waren voor de bouw zware leningen aangegaan, en raakten door de inkrimping van geldelijke steun van gegoede begijnen of hun familie ernstig in problemen. De situatie werd helemaal rampzalig toen er in 1753 een belasting werd geheven op kerkelijke bezittingen. Die kon nauwelijks betaald worden en daarom waren de begijnhoven genoodzaakt de leegstaande huizen aan niet-begijnen te verhuren. Onder toezicht van keizer Jozef II werd in 1782 de status van het begijnhof aangepast. De bevolking groeide er tijdelijk weer aan. Maar in 1799 werden de gemeenschappelijke goederen genationaliseerd en toegewezen aan de Commissie van de Burgerlijke Godshuizen van Gent. De eredienst werd verboden als gevolg van de Franse bezetting die antireligieus was. Na het concordaat in 1802 konden de begijnen hun traditioneel leven hervatten.

1. 3. 6 na 19e eeuw

Later, in de negentiende eeuw en de periode van de Belgische Onafhankelijkheid, werden de begijnhoven opgeheven om als huisvesting voor behoeftigen te dienen. Op sommige plaatsen werden ze aangekocht door vooraanstaanden en behielden de begijnen het woonrecht, tegen betaling van huursom. Tevergeefs probeerden de begijnen hun eigendommen terug te krijgen. Na de afkondiging van het dogma van de Onbevleete

Ontvangenis, en de verschijning te Lourdes, richtten verscheidene begijnhoven kunstmatige grotten op. Er ontwikkelden zich pelgrimsbewegingen die heel voordelig waren voor de financiën en het aantal intredingen. Heel even kenden de begijnhoven weer een bloei.

Vanaf de twintigste eeuw nam de invloed van het kerkelijk gezag af. Dat is te verklaren door de toenemende maatschappelijke bewustwording, de groeiende welvaart en het vertrouwen op een liefhebbende God dat door de eerste Wereldoorlog aan het wankelen was gebracht. De belangrijkste oorzaak van het verdwijnen van de begijnenbeweging was het feit dat er nu vele beroepen waren waarin ook de vrouwen hun levensvervulling konden vinden. De levenshouding van de begijnen beantwoordde niet meer aan de behoeften van de vrouw, en verloor haar aantrekkingskracht. Na Wereldoorlog II daalde het aantal begijnen zo mogelijk nog meer en wegens gebrek aan nieuwe intredingen liepen de begijnhoven steeds sneller leeg.

II. Begijnhoven

De eerste begijnhoven die vooral in de dertiende eeuw gesticht werden, moesten aan de rand van de stad of zelfs net buiten de stadsomwalling liggen. Maar de zestiende en zeventiende eeuw brachten een grote uitbreiding van de steden mee en de begijnhoven werden binnen de nieuwe stadsmuren gebracht. Begijnhoven worden vaak beschreven als 'een dorp binnen stad', omdat ze echt autonoom waren.

Het begijnhof van St.-Elisabeth in Gent werd in 1328 door de bisschop van Doornik als volgt beschreven:

“Het hof van St.- Elisabeth wordt omringd door muren en kanalen; in het centrum staat een kerk met kerkhof en infirmerie... Verschillende huizen bieden onderdak aan de vrouwen en worden van elkaar gescheiden door een heg, ieder huis heeft zijn eigen tuintje¹. “

De bouwgronden waarop begijnhoven gebouwd werden, waren vaak van minderwaardige kwaliteit en door de feodale overheid geschonken. Maar een positief punt van hun locatie was dat er vaak een waterloop was, dat bood voordelen op het vlak van bevoorrading, afwatering en reiniging van textiel. Die speelden namelijk een rol voor de inkomsten van begijnhoven. Het domein van een hof was vaak ommuurd en er waren een of meer poorten die 's avonds afgesloten werden. Maar er zijn ook begijnhoven te vinden die daarvan afweken, namelijk in Kortrijk en Hoogstraten, die zich bevinden bij de collegiale kerk van de stad bevinden en het begijnhof in Sint-Truiden dat nooit in de stadsomwalling werd opgenomen.² Tot het domein van een begijnhof stond ook een zogenaamde infirmerie, waarin de zieke begijnen logeerden maar in tijden van epidemieën en oorlogen werden ook andere bevolkingsgroepen in dit gebouw verzorgd. In het midden van het begijnhof bevond zich een kerk en daarrond lag oor-

---

¹ Simons, W. *Cities of ladies. Beguine communities in the Medieval Low Countries 1200-1565*, Pennsylvania Press, 200, ISBN 08-1221-853-1, p. 180.

² Laporte D. en Horsten F. OKV: *Begijnhoven in Vlaanderen*, jaargang 2001 (20. 2.2014, 12:23)

spronkelijk een kerkhof. Keizer Jozef II verbood bij decreet van 26 juni 1784 om omheen de kerken te begraven en daardoor werd op die plaats een weide aangelegd.

2.1 Begijnhoftypes

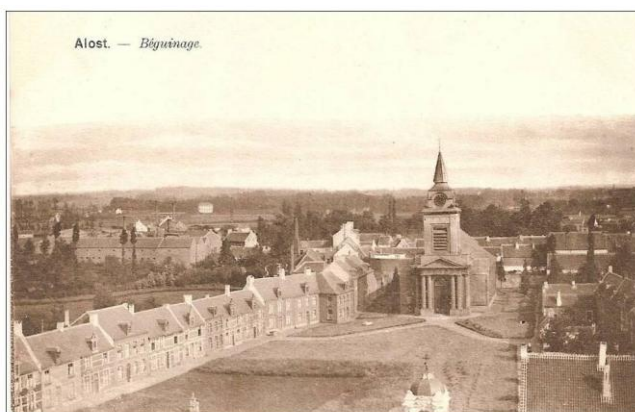
Er zijn drie basistypen van begijnhoven te vinden. Het eerste type is een pleinbegijnhof met huizen of gebouwen die rond een centraal plein geplaatst werden. Het plein kon vaak als een begraafplaats dienen of ook als een grasweide voor vee. In het midden of aan het einde van het plein prijkt een kapel of een kerk die de hoofdgebouw van de hele begijnhof was terwijl de andere gebouwen rondom de kerk lagen. Dit plein was vaak driehoekig zoals in Diksmuide, Dendermonde of in Herentals.

SAH collectie postkaarten van Herentals,
jaar 1907³

foto van wandelroute Herentals⁴

begijnhof in Aalst⁵

Behalve die driehoekig begijnhoven bestaan er ook enkele rechthoekig zoals in Aalst, Aarschot, Hasselt en Turnhout.

³ Te vinden op: <http://www.kempenserfgoed.be/collectie/12-bladeren-type/28-foto-of-dia/4091-herentals-begijnhof> (14.3.2014, 12:30)

⁴ Te vinden op: <http://www.bloggen.be/wandelroutes/archief.php?ID=653291> (14.3.2014, 12:50)

Het tweede type is te vinden in Brussel, waar alleen de begijnhofkerk bewaard is gebleven. Begijnhoven van dit type sluiten nauw aan bij de middeleeuwse straten in dambordvorm. Dat was een typische manier van het bouwen in de toenmalige steden. De huizen scheidden de straten een aan de rand van het begijnhof bevindt zich de kerk en voormalig kerkhof. Behalve in Brussel is dit type te vinden in het oud Sint- Elisabethbegijnhof te Gent⁶, in Diest, Leuven, Tier en Tongeren.

Het derde type mengt de twee andere typen. Het was een resultaat van de bloeiperiode van begijnhoven in zeventiende eeuw. Het ziet eruit als een pleinbegijnhof waarrond twee rijen van huizen gebouwd zijn of waaraan enkele straten toegevoegd zijn. Voorbeelden van dit type zijn het Onze-Lieve-Vrouw-ter-Hoye te Gent, Antwerpen, Brugge, Sint-Truiden en Tienen. Het Begijnhof van Sint-Amandberg in Gent die eigenlijk het meest recente begijnhof is (gesticht in 1874), behoort ook tot deze groep maar is toch een beetje anders vanwege de straten die niet aangelegd werden volgens het rechtlijnige dambordschema maar volgens de ietwat pittoreske neogotische bouwstijl.

---

⁵ Te vinden op: <http://www.collective-action.info/subtypes-beguinaiges-courtbeguinage> (14. 3. 2014, 15:40)

⁶ Staan op de volgende twee fotos. Te vinden op: <http://www.huizesintjoanna.be/en/content/begijnhof-sint-elisabeth> (15. 3. 2014, 16:49)

oude foto van het begijnhof te Sint-Truiden⁷

Bij het bouwen van elk begijnhof was er een tendens om een harmonieuze verhouding te maken tussen open ruimte die kerkhof, boomgaard, kruidentuin bevat een private ruimte.⁸

2.2 Organisatie binnen de begijnhof

Een van de typische kenmerken van de begijnengemeenschap was haar autonomie. In tegenstelling tot de nonnen beloven ze geen gehoorzaamheid aan paus of aan de kerk (vooral aan het begin van het ontstaan). Het begijnhof stond altijd onder leiding van *Generale ende upperste meersterigghe* die de grootjuffrouw of de grootmeesteres (hierna te noemen “grootjuffrouw”) was en werd jaarlijks door de begijnen zelf bij geheime stemming herkozen of vervangen.⁹

De competenties van grootjuffrouw waren de volgende:

- Het dagelijks bestuur van het begijnhof
- Het uitspreken van sancties en straffen

---

⁷ Te vinden op: <http://blog.seniorennet.be/coenen1938/archief.php?ID=30> (14.3.2014, 13:34)

⁸ Laporte D. en Horsten F. OKV: *Begijnhoven in Vlaanderen*, jaargang 2001 (20. 2.2014, 12:23) Te vinden op: <http://www.tento.be/OKV-artikel/begijnhoven-vlaanderen>

⁹ Triest, M. *Het besloten hof: begijnen in de Zuidelijke Nederlanden*, Van Halewyck Leuven, 1998, ISBN 90-5617-123-2, p. 70.

- Het beheer van de eigendommen

foto van onbekende begijninnen van het museum in Hoogstraten

De grootjuffrouw had vaak haar ambtswoning, zogenaamde 'groothuis'. De grootjuffrouw moest een begijn zijn die kwaliteiten als deugdzaamheid en bekwaamheid had, omdat ze het stichtend voorbeeld was voor andere begijninnen. In 1761 riep prior Ferdinandus van Bevere net vóór de verkiezing van grootjuffrouw van Sint-Elisabethbegijnhof, de stemgerechtigden op om "*eene wijse, voorsigtighe, en heijligde overste*" te kiezen.¹⁰ Behalve deze kwaliteiten moest ze ook bestuurlijke kwaliteiten beschikken omdat ze soms honderden vrouwen leidde.

De grootjuffrouw was gesteund door twee of drie hofmeesteres die verantwoordelijk waren vooral voor de infirmerie, de Heilige geesttafel, de kerk, het aanvaarden van nieuwe begijninnen en voor toelatingen zoals het verlaten van het hof. Deze meesteres waren voor een bepaalde periode verkozen, namelijk voor drie jaar en werden door de aartsbisschop aangesteld. De aartsbisschop stuurde ook regelmatig een soort visitatiecommissie die eventuele klachten van begijninnen onderzocht en tegelijkertijd het werk van begijninnen controleerde. Maar nog steeds hebben ze hun autonomie behouden. In het geval van juridische kwesties moesten de

---

¹⁰ Mestdag, K. *Verhandelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, deel XXV, Gent, 2000, p. 54.

begijnen contact opnemen met zogenaamde *momboors* die de wettelijke vertegenwoordigers waren. Dat gebeurde in zaken waarin materiële belangen aan de orde gesteld werden of in de zaken met het stadsbestuur. Deze momboors werden soms door de begijnhoven zelf gekozen maar vooral door de kerkelijke of stedelijke overheid.

Vrouwen in de middeleeuwen hadden geen rechtspersoonlijkheid maar wel in het begijnhof. Dat wordt geïllustreerd door hun eigen zegel dat voor het bekrachtigen van officiële documenten gebruikt werd. Op het plaatje staat een zegel van het begijnhof in Diest van de veertiende eeuw.¹¹

In het begijnhof waren ook andere functies te vinden. De begijnhofpastoor was de geestelijke steun voor de begijnen in het begijnhof. Hij trad als de biechtvader van de begijnen op en ook was hij verantwoordelijk voor alledaagse en zondagse misviering en ook voor de parochie in het begijnhof. In grotere begijnhoven bestonden er soms een onderpastoor en enkele kapelaans. Deze mannelijke geestelijken woonden buiten de begijnhofmuren maar vaak kon de pastoor via een kleine deur in de muur snel het begijnhof bereiken als het nodig was.¹²

De kerkmeesters zorgden voor de bezittingen van de kerk in het hof. De kosteres waren verantwoordelijk voor het luiden van de bepaalde klokken en ook voor de onderhoud van de kerkhof dat bevond zich in het begijnhof en ook voor het onderhoud van de sacristie en de verwarming in de kerk. De rentmeesteressen hielpen de hofmeesteressen met het beheer van de goederen. Andere belangrijke persoon was een procurator, dat wil zeggen dat hij geen medezeggenschap had wat het beheer van de goederen betreft, maar wel had hij toezicht op de hofmeesteres. Zijn advies was echt belangrijk bij een koop, verkoop of bouwwerken.

---

¹¹Zie: http://www.dbnl.org/tekst/die003189101_01/die003189101_01_0045.php (15. 3. 2014, 13:50)

¹² Vanthienen, A. *Tussen hemel en aarde Begijnen in de Lage Landen*, 2003, p. 7. Te vinden op: <http://www.rosadoc.be/pdf/factsheets/nr22.pdf> (17. 3. 2014, 8:30)

Behalve deze functies bestond er ook een aantal kleinere functies, namelijk portiersters die moesten op tijd de poorten naar en uit het begijnhof sluiten en ze wisselden met elkaar af in een soort ploegstelsel ('s morgens en 's avonds) of de zangeressen die meestal jonge begijnen waren die belast waren met de liturgische diensten.¹³

2.3 Het leven van begijnen

Waarom hebben de vrouwen niet voor de traditionele mogelijkheden gekozen, namelijk het huwelijk of het leven in een klooster. Een reden zou kunnen zijn dat de bijdrage die betaald moest worden bij het de intrede in het begijnhof wat goedkoper was dan die bij een klooster.

De kloosters waren met name voor de rijke edelmeisjes of burgerdochters terwijl die armen wel naar een begijnhof terechtkonden. Wat nog een rol speelde was het feit dat edelvrouwen niet onder hun stand wilden trouwen en alleen de oudste zonen in aanmerking kwamen voor een huwelijk. Na de begunstiging van de eerstgeboren zoon bij erfenissen, kon er gesproken worden over een gebrek aan huwbare mannen. Vele begijnen waren eigenlijk ook al gehuwde vrouwen of vrouwen die gewoon een huwelijk wilden ontvluchten. Het levensstijl in de begijnhoven was van die aard dat zowel meisjes of vrouwen van adel als de plattelandmeisjes er door werden aangesproken. De vrouwen die in het begijnhof intraden, hadden soms een vrijer leven dan ervoor omdat ze hun bezittingen konden behouden, zij konden ook deelnemen aan het actieve leven en als ze wilden, konden ze het begijnhof verlaten omdat ze op elk moment hun geloften kunnen verbreken.

Een kandidaat-begijn kon vanaf zestien jaar in het begijnhof intreden. Maar het was niet zo gemakkelijk. Ze moest aan een paar eisen voldoen, namelijk goede gezondheid en gedrag hebben, daarvoor werden ze door de hoofdjuffrouw en de pastoor 'geïnterviewd'. Bovendien moesten ze aantonen dat ze over inkomsten beschikken. Inkomsten konden zowel uit eigendommen als handenarbeid komen.

---

¹³ Zie: <http://museum.hoogstraten.be> (15. 3. 2014, 9:40)

Bij de intrede moesten zij ook iets van huisraad meebrengen, namelijk een bed of een keukengerei. Zoals bij de kloosters, moesten de kandidaten bij de intrede ook iets betalen, maar het bedrag was klein.

Als de begijnen in het begijnhof geaccepteerd werden, verloren ze geen contact met het leven buiten de muur – ze konden nog hun geld verdienen. De bedragen die bij de intrede betaald moeten zijn, waren aan de financiële achtergronden van de kandidaten aangepast, dat wil zeggen dat de rijkere vrouwen moesten meer geld betalen dan die armen. Maar enkele begijnhoven waren bekend voor hun hoge bedragen bij de intrede daardoor hebben ze exclusiviteit en zeker prestige verdient. Een voorbeeld van zo'n exclusieve plaats is het Brugse begijnhof Ten Wijngaerde.¹⁴ Dit begijnhof was nauw verbonden met de graven van Vlaanderen en de hertogen van Bourgondië. In de periode tussen 1439 en 1454 behoorde 81,2 procent van de begijnen in Brugge tot de rijke adel.¹⁵ Maar dat betekende niet dat dit soort begijnhof gesloten was voor vrouwen die armer waren.

Het systeem van het bestaan van de stichtingen, gefinancierd door de erfenissen en geschenkenbedragen van welstellende personen werkte zo goed dat ook armere vrouwen toegelaten werden tot dit begijnhof.

Als de vrouwen geaccepteerd werden in het begijnhof, begon het zogenaamde noviciaat, een proefperiode van twee jaar. Tijdens deze periode werden de begijnen in de begijnhovenregels ingewijd zodat ze zelf kunnen beslissen of dit soort leven de beste keuze voor hen was. Ter gelegenheid van de wijding moesten de novices een geschenk geven (vooral een financiële som) ten voordele van het begijnhof en bovendien moesten ze voor de wijdingsliturgie en begeleidende kerkdienst betalen. Tijdens de deze liturgie hebben ze de geloften van zuiverheid en gehoorzaamheid afgelegd. In tegenstelling tot de klooster waar ook de gelofte van armoede afgelegd werd en de geloften eeuwig waren. Tijdens de wijdingsliturgie

---

¹⁴ Vanthienen, A. *Tussen hemel en aarde Begijnen in de Lage Landen*, 2003, p. 8. Te vinden op: <http://www.rosadoc.be/pdf/factsheets/nr22.pdf>

¹⁵ Simons, W. *Cities of ladies. Beguine communities in the Medieval Low Countries 1200-1565*, Pennsylvania Press, 200, ISBN 08-1221-853-1, p. 100.

hebben de 'nieuwgekomen' begijnen een soort begijnendoek gekregen als een symbool van hun volwaardige toetreding.

2. 3. 1 Dagelijks leven van een begijn

Het leven van begijnen was gericht op religie, dat wil zeggen dat ze zowel kerkdiensten als gemeenschappelijke en individuele gebeden volgden. Behalve deze gebeden die regelmatig plaats vonden, hebben begijnen hard gewerkt.

Begijnen hadden geen mogelijkheid om elke dag het begijnhof te kunnen verlaten. Altijd moesten ze de grootjuffrouw vragen om een toepassing te krijgen. Maar deze regel werd niet in elk begijnhof toegepast. In enkele begijnhoven was het toegelaten om het begijnhof vrij te verlaten als begijnen bijvoorbeeld naar een huwelijk wilden gaan of iemand bezoeken.¹⁶

Behalve het religieuze leven zorgden ze ook voor het huishouden en ook de andere taken zoals boerderij of bakkerij om de zelfstandigheid van het hof te bevestigen. Maar begijnen hebben vooral in textiel-industrie gewerkt, aanvankelijk waren ze gericht op werk met de laken- en linnen-nijverheid maar later hielden ze zich bezig met kant-, naai-, en boorduurwerk meestal voor kerken en kloosters. Ze waren betrokken in alle fasen van de productie, namelijk

het kaarden, spinnen van de wol tot het bleken van linnen. Hun leven was gewoon eenvoudig, matig, vol van liefdadigheid, vroomheid en arbeidzaamheid. Behalve deze verplichtingen hadden ze een vrij druk sociaal leven. Ze organiseerden processies, feesten, namelijk jubilea en viering van allerlei aard.

2. 3. 2 Het contact met de buitenwereld

De muren die begijnen van de buitenwereld scheidde, hadden vooral een symbolisch waarde in tegenstelling tot de kloosters waar de nonnen

¹⁶ Zie: <http://users.compaqnet.be/gilbert.samson/Begijn.html> (17. 3. 2014, 16:40)

exclusief op het gebied binnen de muren gebonden waren. Bij deze afzondering behoort een vrijwillige ascese ten overstaan van materiële dingen. Vaak ook gebeurde dat de begijnen een huwelijk afkeurden tijdens de periode van het verblijven in het begijnhof. Vele vrouwen wilden aan gearrangeerde huwelijken ontkomen en zochten vrijwillig het leven in de muren van begijnhof. Maar ook al getrouwde vrouwen konden een gelofte van kuisheid afleggen en hun 'heil' in een begijnengemeenschap zoeken. Ook getrouwde vrouwen konden een beslissing maken om een kuis leven te leiden. Er zijn ook gevallen waarin sommige radicale reclusen zich lieten inmetselen in een cel dichtbij een kapel of kerk¹⁷.

*"In sommige begijnhoven zoals de Kluis in Oudenaarde werden daarom speciale cellen gebouwd die de begijnen nog wel konden verlaten of werden cellen tegen de kapelmuur aangebouwd (bijvoorbeeld in Klein Begijnhof in Mechelen)."*¹⁸

2. 3. 3 Het geestelijke leven

Begijnen schonken grote aandacht aan de misvieringen. De alledaagse vieringen werden met vespers en completeen aangevuld. Echt belangrijk waren de Mariale feestdagen, Pinksteren, Kerstmis en Pasen. Daarnaast gingen ze regelmatig biechten en vaak ter communie. Dat was geacht van elke begijn. Ook werd er elke dag een bepaalde tijd uitgetrokken voor het persoonlijke gebed en voor een korte lezing van het 'klein officie van Maria' uit het brevier.

2. 3. 4 Het actieve leven

Het leven van begijnen was gericht (zowel theoretisch als praktisch) op het uitvoeren van verschillende taken, namelijk liefdadigheid en ziekenzorg, onderwijs en cultuur, en vervaardigen van verschillende producten. Ze leidden een arbeidzaam leven omdat ze voor hun eigen inkomen moesten zorgen en tegelijkertijd wat het één van de deugden van een

---

¹⁷ Vanthienen, A. *Tussen hemel en aarde Begijnen in de Lage Landen*, 2003, p. 9 Te vinden op: <http://www.rosadoc.be/pdf/factsheets/nr22.pdf>

¹⁸ Ibidem, p. 10.

begijn. Het begijnhof was een zelfstandige entiteit die beschikte over een eigen groentetuin, boerderijen, brouwerijen en een bakkerij. Het leven van begijnen werd in een dichter beschreven door Pater Fleerackers:

*“Het zit, voorzichtig knippende,
hier stekende, daar stippende,
papier en tijd versnippende,
en frutselt hoe of wat...
en slentert eens door 't kamertje,
of leest uit Thomas Hamertje,
een vroom beduimeld blad.”*

De middeleeuwse sociale situatie bracht een aangroeiende kloof tussen rijken en armen met zich mee vanwege grote migratie vanuit het omringende platteland. Zo groeide de groep van behulphoevende mensen in de stad. Als een gevolg ervan groeide behoefte aan hospitalen en godshuizen ingericht door zowel kerkelijke als wereldlijke instellingen. Begijnen hielden zich bezig met ziekenzorg vanaf het begin van de beweging. Ze werkten in deze hospitalen sommigen tegen betaling, sommigen vrijwillig. Deze hospitalen bevonden zich ook binnen de muren van begijnhof waar de noodlijdende mensen ook opgevangen werden. Daar waren opgevangen bijvoorbeeld oude of zieke vrouwen die voor het logeren en verzorging betaalden. Er bestaat een theorie dat sommige begijnen ook medische kennis en opleiding hadden, maar daarover bestaan nauwelijks schriftelijke bewijzen.

Begijnen waren vaak in contact met stervende mensen. In de ogen van tijdgenoten waren begijnen beschouwd als een symbool voor het overgang tussen leven en dood omdat ze aangesproken waren om het afleggen en verzorgen van de lijken. Behalve dat organiseerde ze speciale misvieringen ter nagedachtenis van de overledene mensen. Soms zorgden ze voor het balsemen van het lichaam¹⁹. Begijnen waren ook gericht op het educatief zelfontwikkeling. Ze werden opgeleid binnen het hof. In de loop van tijd evolueerde dat naar het inrichten van aparte gebouw binnen het begijnhof, bijvoorbeeld in het begijnhof van Herentals was de

---

¹⁹ Ibidem, p. 10.

schoolgebouw in 1462.²⁰ Begijnen waren opgeleid in verschillende vakken die varieerden. Ze leerden te lezen, schrijven en soms kregen ze daarnaast lessen in muziek, handwerk en vreemde talen, namelijk het Frans of Latijn. Er werd ook een tijdstip ingeruimd voor het studie van Bijbel of voor theologie. Begijnen gaven zelf lessen aan meisjes en jongens van de stad. Begijnen waren een levend voorbeeld voor jonge meisjes en velen van hen namen later de beslissing om in het begijnhof ook te blijven.

Typische kunstige werkstukken die zich in de begijnhoven bevonden, waren de zogenaamde 'besloten hofjes',²¹ kleine kastjes, met een uitbeelding van een mystieke tuin, de maagd Maria met het kindje Jezus, of een heilige. Ook de gebruikte materialen waren verschillen: takken, textiel, bloemen, goud- en zilverdraad, glas of hout. De bedoeling was om de spiritualiteit van de begijnen uit te drukken.

Wat de literatuur betreft, waren begijnen ook creatief. Ze hebben vooral gebedenboeken, liedboeken

en toneelstukken geproduceerd waarin ze volkse verhalen hebben opgenomen, maar vooral maakte ze liedjes ter ere van Maria. Sommige begijnen hebben ook hun mystieke ervaringen in de vorm van boek geschreven, bijvoorbeeld Marie van Lille en Clarissia Lenaerts. In het algemeen schreven vrouwen in anonimiteit omdat de sociale achtergrond niet positief was over de schrijvende vrouwen. Ze waren dan ook vaak gecensureerd. Muziek bijvoorbeeld was ook een deel van dagelijkse

²⁰ Cools, J. *Historische gids – Het begijnhof van Herentals*, uitgave van de stadsbestuur van Herentals, 2006, p. 10.

²¹ Op de foto staat een Besloten Hofje uit de 16de eeuw, Herentals.

leven. Begijnen zongen tijdens het werk en ook tijdens de misvieringen. Deze muziek was simpel en met name zonder ingewikkelde polyfonie. Muziek instrumenten werden niet veel gebruikt, zonder dat ze echt geweerd werden.

Het Herentalse Begijnhof met het laatste begijntje, Maria Verboven die in 1996 overleed.

III. Beroemde begijnen

Onder de begijnen bestonden ook bekende en gerespecteerde vrouwen. Ze zijn bekend dankzij hun trieste lot, literaire werk of ze waren een motivatie voor anderen wegens hun spirituele levenswijze. Voor sommigen waren ze een inspiratie om hun spirituele leven te beschrijven.

3.1 Maria van Oignies

Maria van Oignies is een van deze vrouwen. Ze was in Nijvel in 117 als een kind in een rijke familie geboren. Ze was sterk religieus maar haar familie eigenlijk niet. Er wordt gezegd dat ze eens een groep Cisterciënzers had gezien en hun eenvoudige kleding was een inspiratie voor haar om dezelfde aan te doen ondanks haar sociale stand. Ze werd uitgehuwelijkt toen ze veertien jaar was, maar ze besloot om

het religieuze leven te blijven leiden samen met haar echtgenoot Jehan die geïnspireerd door zijn vrouw ook op deze manier besloot om een religieus leven door te brengen. Dit paar besloot, ondanks veel kritiek van hun families, om zich te wijden aan zorg van melaatsen in Willambroux, dichtbij Nijvel. In het jaar 1207 verhuisde Maria naar Oignies, dichtbij het huidige Charleroi. Daar werd kort voordien een religieuze gemeenschap gevestigd door vier broers. Deze gemeenschap volgde de regels van Augustinus. De moeder van deze vier broers leefde in een groep van *mulieres religiosae* waarbij Maria zich ook aansloot. Wat gebeurde met haar echtgenoot is niet bekend. Het mystieke leven van Maria was bekend zodat ze bezoek van Jacob van Vitry¹ kreeg. Er kan gezegd worden dat Maria van Oignies hem de ogen geopend heeft voor het echte geestelijke gebedsleven. Nadat Maria in 1213 gestorven was, heeft hij een geestelijke biografie van haar geschreven. Dat is één van de weinige getuigenissen in

---

¹ Gestorven in 1240, was een hulpbisschop van Luik, en nog later kardinaal en bisschop van Akko (in Palestina).

de literatuur die het leven van begijnen in kaart gebracht heeft. In haar biografie stelde Jacob aan Maria een vraag over haar sterke spirituele visioenen tijdens het bidden. Hij heeft haar gevraagd of zulk een intense beleving niet schadelijk voor haar was omdat hij een getuige ervan was toen Maria door een diepe spirituele emotie gegrepen werd en hij kreeg haast medelijden met haar. Haar antwoord op die vraag was de volgende:

“Die tranen zijn mijn verkwikking, ze zijn mijn brood dag en nacht. Ze brengen mijn hoofd geen schade toe, integendeel, ze voeden mijn geest. Ze geven me in het geheel geen kwellingen, maar ze geven vreugde aan mijn ziel door een zekere sereniteit. Ze maken mijn hersenen niet leeg, maar ze vervullen mijn ziel met verzadiging, en teder geven ze haar een heerlijke zalving. Ze zijn immers niet met veel inspanning bemachtigd, maar vrijelijk door de Heer gegeven.”²

Ze meende met dit antwoord dat het religieuze en menselijke leven aan elkaar tegengesteld zijn en daarom het religieuze in zijn meest intense vorm het menselijke zou kunnen schaden. Marie deed veel aan ascese en ze heeft ook stigmata gekregen. Maria van Oignies is door de Kerk zaligverklaard en haar feestdag valt op 23 juni.

3.2 Juliana van Cornillon

Juliana van Cornillon, ook Johanna van Luik genoemd, werd rond 1192 te Rétinne bij Luik geboren. Ze verloor haar ouders toen ze vijf jaar was. Vanaf dat moment werd ze volgens de regel van Augustinus door de zusters kanunnikessen opgeleid, die in het klooster dichtbij Luik leefden. In de loop der tijd werd ze ook een zuster, daarna een priorin in 1222. Ze heeft aan de verbreiding van de devotie tot Heilig Altaarsacrament ³ meegewerkt. Ze had ook visioenen gehad tijdens haar

---

² Faesen, R. Tekst lezing: *Waarover gaat de Middel nederlandse mystiek?*, p. 3.

³ Eucharistie

gebed: een maan met een hap eruit. Na verloop der tijd begreep ze wat de visioen betekende. De maan symboliseerde de kerk waaraan iets belangrijks tekort kwam, namelijk een feestdag ter ere van het Heilig Altaarsacrament. Daarom wordt zij vaak afgebeeld met het Heilig Sacrament of met een monstrans in de hand. Dankzij Juliana en zuster Eva van Luik is dit feest er uiteindelijk gekomen. Ten eerste werd het feest ingevoerd voor het bisdom Luik in 1246 dankzij de aartsdiaken Jacques Pantaléon van Luik die in 1264 gekozen werd tot paus onder de naam Urbanus IV. In 1264 voerde hij het feest voor de hele kerk in. Ze was streng en wilde ook strenge leefregels in de gemeenschap invoeren. Daarom werd ze twee keer door haar medezusters verdreven. Daarom vertrok ze in 1248 samen met vier andere medezusters naar het cisterciënzerinnenklooster te Salzennes. Daarvan kwam ze, nadat daar brand had gewoed, naar Fossen in Ardennen waar ze in eenzaamheid bleef. Ze is gestorven in 1258 zonder dat ze ooit over iets klaagde. Ze is begraven in de abdij te Villers. Ze werd in 1869 heilig verklaard en haar feestdag valt op 5 april. Haar relieken bevinden zich in Rétinne.⁴

3.3 Hadewijch van Antwerpen

Het is niet zeker of Hadewijch eigenlijk tot de begijnengemeenschap behoorde maar het is wel zeker dat ze een geestelijk leidsvrouw was van een groep van religieuze vrouwen. Waarschijnlijk woonde ze een lange tijd samen met een gemeenschap van vriendinnen die sterk religieus geëngageerd waren maar die niet in een klooster willen leven. Daarom moet Hadewijch geplaatst

worden in de religieuze vrouwenbeweging van de dertiende eeuw. Ze wordt vaak beschouwd als een “vroeg begijn”. Er bestaat niet veel informatie over haar leven maar wat is wel bekend, is haar literaire werk. Zij is de eerste dichteres die bekend is in de Nederlandse literatuur en

⁴ Zie: <http://www.heiligen.net/heiligen/04/05/04-05-1258-juliana.php> (1. 4. 2015, 13:40)

tegelijktijd is ze de eerste mystieke schrijfster van de Lage Landen. Interessant is dat Hadewijch niet in het Latijn of in het Frans schreef maar in haar moedertaal, de Brabantse variant van het Middelnederlands, namelijk in het Diets. Hadewijch schreef helaas bijna niets over haar concrete leven. Uit haar werkstukken blijkt dat ze goed opgeleide vrouw was met een goede kennis van het Latijn, belangrijke theologen en de kerkvaders, namelijk Augustinus en Gregorius. Ze kende wel de hoofse zeden vooral de Franse, hoofse minnellyriek. Ook haar kennis van Diets is uitzonderlijk. Dit behoort tot haar oeuvre: brieven, berijmde brieven, strofische gedichten en visioenen. Haar werk werd door de Brabantse mysticus Jan van Ruusbroec⁵ geanalyseerd. Hij verduidelijkt dat het over de christelijke mystiek gaat, namelijk over een ontmoeting tussen God en mens, een persoonsontmoeting, waarbij de ene (God) de andere (de mens) niet absorbeert of doet verdwijnen, maar integendeel als een echte partner beschouwd is en met uiterste hoogachting bejegt. Interessant is ook de afkomst van haar naam die uit het oud Germaans afgeleid wordt: 'hadu' (strijdster) en 'wijch' (eveneens strijdster)⁶. Ze wordt dan een strijdster genoemd ook door God in een van haar visioenen, namelijk in visioen nr.14:

*“Jij bent de sterkste strijdster van alle strijders,
jij hebt alles overwonnen
en het is terecht dat jij Mij ten volle kent.”*

3. 4 Margaretha Porete

Margaretha Porete was rond 1250 geboren in het graafschap Henegouwen. Er bestaat niet zo veel informatie over haar leven maar ze is bekend vanwege haar mystieke werk: *Le miroir des âmes simples et anéanties et qui seulement demeurent en*

---

⁵ Hij wordt beschouwd als een van de grootste mystici in de Zuidelijke Nederlanden, leefde in veertiende eeuw.

⁶ Zie: <http://www.hadewijch.net> (2. 4. 2015, 12:30)

vouloir et désir d'amour, in het Nederlands *De spiegel der eenvoudige zielen*. Het is een dialoog tussen meer allegorische figuren, namelijk Liefde, de Ziel, Rede, de Kleine Heilige Kerk etc. Dit boek werd geschreven voor religieuze kringen om voorgelezen te worden⁷.

Waarschijnlijk was ze ook een begijn die niet binnen de muren van begijnhof leefde zoals Hadewijch, maar ze trok vaak rond. De documenten die over haar werk meer informatie geven zijn die in verband met een publieke veroordeling van haar boek (gedachten). Haar boek was veroordeeld tussen 1300-1306 door Guy II, de bisschop van Kamerijk en haar boek werd in het publiek verbrand op de markt in Valenciennes, maar ze was niet met het schrijven gestopt, integendeel, voegde ze nog zeventien hoofdstukken toe. Magaretha zocht zelfs getuigenissen van drie theologische autoriteiten om haar boek positief te beoordelen, maar daarna beoordeelden het nog andere 21 theologen van de Universiteit in Parijs het opnieuw, namelijk negatief. Binnenkort werd ze voor de nieuwe bisschop van Kamerijk Philippe van Marigny en de inquisiteur van Lotharingen gebracht. Ze werd van het verspreiden van haar ketterse ideeën onder het gewone volk beschuldigd en vervolgens werd ze naar Parijs gestuurd. Daar werd besloten eensgezind dat ze een ketter was en in 1310 werd ze verbrand samen met haar boek op de brandstapel op de Place de Grève in Parijs.

3.5 Mechtild van Maagdenburg

Mechtild van Maagdenburg was een Duitse begijn en mystica maar ook belangrijk. Daarom wil ik haar graag hier ook noemen als één van de meest beroemde begijnen. Zij werd in 1212 geboren in een adellijke familie dichtbij Maagdenburg. Ze was opgeleid, dat wil zeggen dat ze leerde schrijven, lezen, handwerken en zingen. Ze had haar eerste mystieke ervaring toen ze twaalf was. Ze sprak over 'een groet van de Heilige Geest'. Ze heeft toevlucht tot eenzaamheid genomen na deze spirituele ervaring. Daarna trok ze tussen 1232-35 naar de stad en ging wonen bij

---

⁷ Žemla, J. *Kurtoazní mystika Markéty Porete*, Malvern, 2013, ISBN 978-80-87580-67-7, p. 27.

de begijnen. Daar bleef ze dertig jaar en had meer mystieke ervaringen. Vervolgens adviseerde Mechtild haar biechtvader, Heinrich van Halle, om alles op te schrijven.

Daarna heeft hij haar geschriften gebundeld in zes boeken onder de naam: *Das fliessende Licht der Gottheit*, in het Nederlands *Het vloeiende licht van God*. Aan het einde van het boek staat deze mededeling:

*Wat in dit boek staat opgeschreven is vanuit de levende God zo in het hart van zuster Mechtild gevloeid. Het is zo getrouw weergegeven als God het uit haar hart heeft laten voortkomen en haar handen in staat waren het op te schrijven.*⁸

Ze werd bekend vanwege haar literaire werk onder de stadgenoten. Sommigen werden gewend aan om raad en geestelijk leiding te zoeken. Maar dat zette ook kwaad bloed onder de geestelijkheid. In 1270 kwam ze naar de cisterciënzerinnen van Helfta. De nonnen van Helfta waren hoog opgeleid en de belangrijke werkstukken die gericht zijn op mystiek hebben overleefd dankzij jongere tijdgenoten van Mechtild, namelijk St. Mechtild van Hackeborn en St Gertrude de Grote. Het is onduidelijk wanneer ze overleden is maar de meest geciteerde datum valt op 1282, maar andere mogelijke variant is 1290.

Wat is ongebruikelijk over haar geschriften is dat ze in middeleeuws Nederduits geschreven zijn ondanks het feit dat de meeste literatuur van die tijd in het Latijn geschreven is. Mechtild's werk is uitbundig en emotioneel. Haar beschrijving van visioenen is met passie gevuld. Hoewel haar geschriften vertaald waren toen ze nog leefde, werden ze ook grotendeels vergeten in de loop van de vijftiende eeuw. Maar in de

---

⁸ Waarschijnlijk toegevoegd door Heinrich van Halle.

negentiende eeuw werden ze door pastoor Gall Morel herontdekt en gepubliceerd.⁹

De bovengenoemde vrouwen waren de meest bekende mystici die tegelijkertijd waarschijnlijk ook begijnen waren. Het werk van anderen is helaas niet bekend of wordt nog bestudeerd.

---

⁹ Zie: <http://www.heiligen.net/cgi-bin/search/proxy.pl?terms=%2Bmechtild%20%2Bvan%20%2Bmagdeburg&url=http://heiligen.net%2Fheiligen%2F08%2F15%2F08-15-1280-mechthildis.php> (4. 4. 2015, 17:50)

IV. Begijnenbeweging in Bohemen

Ten eerste wou ik graag schrijven wat in *Het (Tsjechisch) woordenboek van de kerkelijke wet* beschreven is over de begijnengemeenschap:

“Begijnengemeenschap is een middeleeuwse beweging van religieuze vrouwen, alleenstaanden of weduwen, die binnen de katholieke kerk leefden, zonder geloften af te leggen in de canonieke bedoeling. Begijnen kunnen beschouwd worden als de voorlopers van de huidige sociëteiten van apostolisch leven, maar ze hadden geen kerkelijk erkenning. Samen met hun mannelijke tegenhangers, namelijk de begarden, waren ze verdacht van ketterij en vreemdheid.”¹

Begijnen zijn dus een bekende termijn in Tsjechië, maar wat typisch is voor hen, is evenwel associatie met ketterij. Het ontstaan van de beweging is hetzelfde zoals in Vlaanderen. Helaas schreven Tsjechische historici niet veel over begijnen maar toch bestaan een paar vermeldingen in enkele historische boeken zoals *Geschiedenis van Praag* door Wácslaw Wladiwoj Tomek² die twaalf delen bevat en in deel III en IX wordt over begijnen geschreven. Daar staat ook informatie over het ontstaan van de beweging die, zoals in Vlaanderen, een gevolg was van verlangen van leken naar onafhankelijke deelneming aan religieuze kwesties en verdieping van religieuze milieu zonder toezicht van voorgedij van de priesters.

4.1 Boheemse Legende

In Nederlandstalige literatuur bestaat een mooie legende over de oorsprong van de naam “begijn”. Er bestaat een legende waarin de naam afkomstig uit Bohemen is. In 1907 deed *Carolus Franciscus Petrus Lecoutere* onderzoek naar de oorsprong van de naam begijn en schreef erover een boek onder de titel: *“Eene legende over den oorsprong der begijnen.”* De legende is de volgende:

---

¹ Rajmund Tretera, J. *Slovník církevního práva*, Grada, 2011, Praha, p. 26

² 1818-1905, Tsjechische historicus, archivaris, conservatieve politicus en pedagoog

“Lang geleden leefde er in Praag een vrome koningin die Beatrijs heette. Goed de naam onthouden. Zij had twee dochters. Ghyselghundis, de oudste, die al weduwe was, en de jongste Nazarena, een schriel en teer meisje voor wie het gehuwde leven en het moederschap te zwaar zou zijn. Het was de tijd dat veel stoere ridders op kruistocht trokken, die men – omdat ze sneuvelen – nooit meer terugzag. Misschien vonden sommigen ook dat de zuidelijke lucht beter was voor hun stramme gewrichten. Dat kan ook. Daardoor waren er in het land veel eenzame vrouwen, rijk en arm, die dagelijks tevergeefs uitkeken naar de terugkeer van hun wederhelft.

Nu woonde daar in die stad ook een vrome bisschop die hoog in aanzien stond aan het koninklijke hof. Hij adviseerde de koningin – die sterk begaan was met het wel en wee van haar vrouwelijke onderdanen – om aan de rand van de stad honderd woningen te laten optrekken voor die alleenstaande vrouwen of weduwen. Want ze konden natuurlijk niet allemaal in een klooster intreden, en de meesten wilden dat ook niet.

Op een dag stierf de koning, en koningin Beatrijs bleef eenzaam achter met haar twee dochters. Het koninklijke kasteel was veel te groot voor hun drieën. Omdat de bisschop hen niet geschikt achtte voor het strenge kloosterleven, gingen ze dan maar samenwonen in het nieuw gebouwde vrouwendorp.

De koningin wou dat de vrouwen die er woonden een naam zouden krijgen, want nonnen waren het niet. Daarom vroeg ze de bisschop weer om raad.

De man antwoordde dat men als eerste de beginletters van de naam van de koningin zou kiezen, daarna die van haar dochters Ghiselbundis en van Nazarena. Zo kozen zij de beginletters van de namen van de drie vrouwen BE - GHI - NA als naam.”³

Of deze verklaring waar of niet waar is, is niet belangrijk. Maar het feit dat er eigenlijk een theorie bestaat die een verband maakt tussen begijnen en

---

³ Te vinden op: <http://brugselegenden.blogspot.cz/2014/11/de-legende-hoe-de-begijntjes-aan-hun.html> (4. 4. 2015, 14:40)

hun oorsprong in Tsjechië met het Vlaamse fenomeen vind ik zeer interessant.

4.2 Het leven van Tsjechische begijnen

Hoe leefden Tsjechische begijnen, is vergelijkbaar met die in Vlaanderen. Ze leefde samen in huizen in klein groepjes. In de Tsjechische literatuur wordt het termijn 'begijnhof' gebruikt, maar het moet beschouwd worden als een huis waarin 2 tot 12 begijnen woonden. Dat wil zeggen dat het Tsjechische begijnhoven anders eruit zagen dan de begijnhoven in Vlaanderen, waar ze een aparte 'stad binnen stad' vormden. Het is het grootste verschil tussen de Tsjechische en Vlaamse begijnen. De huizen waren met name klein en van hout gebouwd. De gemeenschappen in Bohemen waren gesticht door de gezinsherenigers die vaak rijke burgemeesters waren maar soms ook rijke weduwen of sterk gelovig vrouwen. Deze huizen waren vaak gesticht bij de privé-kapellen waardoor ze zich onafhankelijk konden ontwikkelen.

De rechtsvorm van begijnen valt altijd onder de dichtbijge parochie waarin de huizen gevestigd waren. De hiërarchie binnen enkele huizen is bekend alleen in een paar gevallen, namelijk in het oudste huis in Hradčany te Praag: Dit huis werd voor twaalf begijnen gevestigd. Het huis was onder de leiding van "představená" die hetzelfde functie uitgevoerd heeft zoals de groot-juffrouw. Daarnaast hielp de grootjuffrouw een zogenaamde "šafářka", die als beheerder van het huis fungeerde.

Ze leefden eenvoudig leven in kleine kringen in centra van de steden. Ze droegen donkere kleuren, vooral een grijs kleed. De belangrijkste nadruk van hun dag was het gebed. De rest van de dag was gericht op handwerken, daden van barmhartigheid: ze leerden meisjes om zieken te behandelen, ze namen en zorgden voor te vondeling gelegde kinderen. Daarnaast boden begijnengemeenschap kans aan de vrouwen om zich te realiseren in de menselijke samenleving waarin ze weinig ruimte hadden, namelijk ongehuwde meisjes, kinderloze weduwen, dochters van kleine gezinnen, kinderen van welgestelde en oude dienstmeisjes. Behalve een

sociaal element waren de begijnen ook een soort nationaal voordeel door de verstrekking van oorspronkelijke doelen van zulke gemeenschappen in Bohemen. Daardoor kreeg de oorspronkelijke buitenlandse gemeenschap zijn eigen geestelijke element.

4.3 De begarden

Hier zou ik graag het termijn willen uitleggen omdat het ook essentieel is in het verband met de begijnenbeweging in het algemeen. Begarden waren mannelijke vertegenwoordigers van de middeleeuwse kerkelijke beweging die gewijd was aan het gebed en het helpen van zieke mensen⁴. Eigenlijk waren ze mannen die het monastieke leven volgden zoals de begijnen van wie ze de naam kregen. De vroegste vermelding van hen komt uit 1215. Iets later werden de begardgemeenschappen van vrome leken opgericht die in Frankrijk, Duitsland en Nederland leefden. Sommigen hebben pantheïstische ideeën goedgekeurd en verspreid omdat ze onder invloed van zogenaamde Broeders van de Vrije Geest⁵ waren. In de Tsjechische geschiedenis bestaan geen bronnen of bewijzen dat ze zich in ons land bevonden, maar ze waren zeker te vinden in onze buurt, namelijk in 1318 in de bossen bij Nittenau van Regensburg, waar zich een groep mannen, vrome leken, gekleed in begardengewaden bevonden maar ze hadden geen regels om samen te leven. In hetzelfde platteland werden in 1262 *Armen van Lyon* te vinden⁶. Toen de bisschop van Regensburg Nicolaas hoorde over begarden, verbood hij hun het ge-

---

⁴ Rajmund Tretera, J. *Slovník církevního práva*, Grada, 2011, Praha, p. 27.

⁵ De Adamiëten, ook wel de 'Broeders en Zusters van de Vrije Geest' genoemd was een middeleeuwse sekte. Deze sekte vereerde Adam, de enige van zonden vrije persoon. Via Adam zou de mensheid terug kunnen keren naar een toestand van schuldeloosheid, waarmee het paradijs op aarde terug zou komen. De leden van de Adamiëten zouden dan ook, in navolging van Adam, graag naaktlopen. In de Nederlanden waren de Adamiëten omstreeks 1400 actief in Amsterdam. Het liep niet goed met hen af. Op 11 februari 1535 verbrandden ze hun kleren en trokken naakt en schreeuwend door de Amsterdamse straten, ze werden opgepakt, opgesloten en gevierendeeld. Te vinden op: <http://nl.wikipedia.org/wiki/Adamiëten> (16. 4. 2015, 23:10)

⁶ Zie: Vacek, F. <http://revue.theofil.cz/krestanske-pojmy-detail.php?clanek=959> (25. 2. 2015, 12:20)

bruik van dat kleet en wilde dat ze onder de toezicht van de klooster te Reichenbach vallen. In het naburige Beieren had het woord begard in de tweede helft van de veertiende eeuw de betekenis van een sektariër die gekleed is in een gewaadachtig religieus kledingstuk. Er werd gezegd dat in 1365 begarden in grijze gewaden zwierven op het platteland en predikten tot mensen in afgelegen plaatsen en interpreteerden dat een persoon een zekere mate van perfectie moeten bereiken waarin geen zonden en gebeden meer bestaan en waarin alleen vrijheid is zonder gehoorzaamheid aan iets. In Bohemen werd het woord begard aangenomen in de vijftiende eeuw en het betekende een algemeen woord voor een sektariër, maar daar kreeg begarden later het vorm van *pikarten*⁷.

De begard die rechtzinnig bleef, leed vaak op vele plaatsen voor schuld van zijn onwaardige naamgenoten. Sommigen hebben daarom op aandringen van bisschoppen de regels van gemeenschappelijk leven gevolgd onder toezicht van geestelijken, anderen werden leden van de Derde Orde van St Franciscus. In aanvulling op vroomheid, die op de eerste plaats stond, wijdden ze zich aan de dienst van de zieken, de geesteszieken en begraven van de doden. De begardengemeenschap was beschermd door een pauselijke bul van 7 april 1374 en 2 december 1377 waarin paus Gregorius XI sommige begardenhuizen in Nederland onder toezicht van prior van het klooster in Zeppern plaatste. Begarden verdwenen volledig tijdens de staatsgreep die de protestantse Reformatie veroorzaakte.

4.4 Eerste schriftelijke bronnen over begijnen

Begijnen bevonden zich ook op het Boheemse gebied. Ze zijn niet zo beroemd en het leven werd niet beschreven zoals het leven van begijnen in Vlaanderen waar ze een groot fenomeen zijn geworden. Maar ze leefden wel in Tsjechië. Het eerste schriftelijke bewijs van hun aanwezigheid dateert uit de vorming van het tweede deel van de kroniek van Cosmas, namelijk het dertiende eeuw. Daar staat:

---

⁷ Extreme ketterse richting binnen de Hussietenbeweging.

"Maar wat was om een aantal geestelijken, edelen, heren, ridders, genereren, boeren, vrouwen getrouwd, begijnen, weduwen, kinderen, jongeren en meisjes in de eerste viering van de Mis!"

De tweede deel van de kroniek is door de leden van de St Vitus kapittel in Praag geschreven. De auteur is in anonimiteit gebleven maar daar wordt door de auteur gedetailleerd beschreven de verkiezing en bisschopswijding van de bisschop Tobias van Bechyně, die in de functie trad na de nederlaag van Ottokar II van Bohemen na de slag van het Marchfeld in 1278. Toen hij de mis in de kathedraal wilde dienen, blokkeerden Brandenburgers de ingang naar de Praagse Burcht. De citaat beschrijft de mis van de bisschop Tobias op een vervangende plaats te Strahov.

Hier wordt dan de eerste schriftelijke vermelding van het feit dat begijnen in Praag leefden en aanwezig waren op de misviering.

In Praag leefden er totdat de Hussietenoorlogen (1419-1434) begonnen negentien begijnengemeenschappen, vooral in de oude binnenstad. Individuele gemeenschappen werden genoemd naar de oprichters van het huis waarin ze woonden. Op de foto staat

bijvoorbeeld het huis van begijnen in Liliová straat 10 in Praag.⁸ Tijdens de Hussietenoorlogen verdwenen de meeste begijnhoven in Praag. De begijnengemeenschappen die deze oorlogen overleefden, waren uiteindelijk naar hospitalen overgebracht.

4.5 Begijnen in Praag

Tot het jaar 1400 bestonden er in Praag negen huizen, daarna steeg hun aantal. Dit feit hangt met de periode van *Konrad Waldhauser*⁹ en *Jan Milíč*

⁸ Moučková, M. *Čím zbožné bekyně dráždily církev?*, 2012

⁹ Prediker, schrijver en kerkhervormer (1326-1369).

van *Kremsier*¹⁰ samen, namelijk toen begijnen met bedelmonniken geassocieerd waren.

In 1473 gevestigde weduwe Dorota Mydlarka een gemeenschap die godvruchtige vrouwen verbond in de Bethlehemstraat in Praag. Dit huis werd gevestigd *“voor de begijnen die daar in liefde, eenheid en in de vreze des Heren zullen leven en voor haar ziel zullen bidden.”*

Een andere huis bestond op Hradčany (Praag) tot 1421 waar de zich een gemeenschap van twaalf begijnen bevond. Begijnen die: *“de ijdelheid van deze wereld zouden hebben verlaten en toegewijd worden aan de dienst van God.”*

De huizen in Praag waarin de begijnengemeenschappen gevestigd waren, zijn de volgende:

(naam van de oprichter van het huis – datum van de stichting en de adres van het huis of het beschikbaar is)

Begijnen van Bolkov – in 1406

Begijnen van Franz Brněnský – bij St Benedictus, in 1410

Begijnen van Kadaňský - /

Begijnen in Temple – Celetná 27, 1374-1401

Begijnen van Pillung – 1409, later van Nindertheimer – 1415

Begijnen van Fledl – Rybná straat 673, 1404

Begijnen van Posenpach – 1407

Begijnen van onbekend oprichter in een straatje achter de Temple – 1403

Begijnen van Hopfner – 1398

Begijnen van Geuhner – sinds 1363

Begijnen in het huis van Konrad Fogl – sinds 1406

Begijnen van Jan Weilburg – sinds 1410

Begijnen van Štuka – Tynska ulicka 13

Begijnen van Zbraclav – Karlova straat 8, later Pottingpaleis 1366

Begijnen van Klara Silberzeiger – Anenska 9 – vijftiende eeuw

---

¹⁰ Een van de grootste Tsjechische volkspredikers (1320/25-1374).

Begijnen van de edelen van Rožmberk – Konviktská straat 293, 1416
Begijnen van Olbramovský op Oudestadsplein (oudste begijnhof in
Bohemen)
Begijnen van onbekende oprichter
Begijnen van onbekende oprichter¹¹

Er is vooral statistieke informatie over de begijnen in de Tsjechische literatuur beschikbaar, namelijk waar ze leefden, wie heeft de bepaalde gemeenschap opgericht en hun aantal.

Het preken van Jan Hus inspireerde de maagden om huizen te kopen in de buurt van de Bethlehem Kapel en hun leven naar het voorbeeld van begijnen door te brengen. Dat leverde vijf nieuwe begijnhoven op waarvan twee tot 1538 bestonden. Deze huizen bevonden zich in deet Betlehemse parochie.

Na de Reformatie waren begijnen de aanhangers van nieuwe richting en het gevolg daarvan was de toename van een aantal begijnengemeenschappen in Bohemen, vooral in Praag. De stichting van begijnengemeenschappen is verbonden met particulier initiatief van religieuze vrouwen die toenemende vroomheid van de leken in Bohemen bewijzen.

4. 6 Begijnen in andere steden

In de andere Tsjechische steden waren er begijnhoven – één in Hradec Králové, één in Jindřichův Hradec en één in Brno – te vinden. In de kroniek van Jindřichův Hradec wordt geschreven dat Anna van Munsterberg, weduwe van Hendrik IV van Hradec, een 'klein kloostertje voor begijnen' oprichtte tegenover de Franciscaanse kerk. Dit 'kloostertje' diende tot 1598, daarna werd het gebouw gebruikt als een 'huis voor

---

¹¹ Hobzek J. *Kláštery v českých zemích z hlediska památkové hodnoty*, Praha, 1987, p.8.
Te vinden op:
<http://www.npu.cz/download/1334232351/Kláštery+v+českých+zem%C3%ADch+-+Hobzek.pdf> (21. 4. 2015, 20:29)

weduwen¹². Op de foto staat het klooster van de Franciscanen. Het huis waarin de begijnen leefden verbrandde tweemaal, namelijk in 1619 tijdens De Boheemse Opstand, en dan in zeventiende eeuw.

In Brno vestigden begijnen zich in veertiende eeuw in directe nabijheid van het klooster van de Minorieten.¹³

In Hradec Králové werd het huis voor begijnen aan het einde van de veertiende eeuw gesticht door een weduwe Anna. Dit huis werd binnen de kloostercomplex van Minorieten geplaatst en had zijn eigen landbouwgebouw.

Met betrekking tot de Tsjechische sporen in Vlaanderen zou ik ook een interessant feit noemen, namelijk het aanwezigheid van het beeld van de bekende Tsjechische St. Johan Nepomuk in het begijnhof te De Warande. Zijn beeld is aan de gevel van het rijhuis nr. 17. Hij wordt aangeroepen tegen verkeerde oordelen, roddels en laster.¹⁴ Hij is een van de belangrijkste Tsjechische heiligen en een van de Tsjechische patroons. Volgens de legende werd hij gemarteld voor het weigeren om de geheimen van de biecht van de Tsjechische koningin te onthullen.

¹² Zie: <http://www.atlasceska.cz/jihocesky-kraj/frantiskansky-klaster-s-kostelem-sv-kateriny-jindrichuv-hradec/> (1. 4. 2015, 12:45)

¹³ Bartlová, M. *Minoritský klášter a kostel sv. Janů v Brně* (afgestudeerscriptie), Brno, 2007, p. 9.

¹⁴ Zie: <http://www.warande.be/activiteit/begijnhof> (4. 4. 2015, 16:43)

4.7 Begijnen tijdens de Hussietenoorlogen

Het eind van de veertiende eeuw en het begin van de vijftiende eeuw wordt gekenmerkt door een ongekennde ontwikkeling van begijnhoven vanwege de ontluikende Tsjechische Reformatie die gunstige voorwaarden geschapen voor het ontstaan van deze vrouwelijke gemeenschappen. Het geest van lekenvroomheid was aanwezig in Bohemen al sinds de tweede helft van de veertiende eeuw en vele vrouwen volgden deze voorbeelden. Begijnen behoorden tot deze groep en in Bohemen waren ze een inspiratie voor vele weduwen en maagden die naar het preken van Johanus Hus, de Boheemse theoloog, docent aan de Karelsuniversiteit en predikant in de Bethlehemskapel, graag luisterden. Deze preken die vaak moraliserende discoursen over boze vrouwen bevatten, waren inderdaad aantrekkelijk voor vrome vrouwen zoals de begijnen.

Sommige begijnen zijn dus in Bohemen nauw verbonden met de Hussietenbeweging. Waarom waren de begijnen trouwe luisteraars van het Hussieten? In antwoord erop kan ik een paar overeenkomsten noemen tussen de begijnengemeenschap en Hussietenbeweging, namelijk de eenvoud van levensvormen, volkskarakter van hun gemeenschappen die het tegenovergestelde van de kloosters waren. Verder de religieuze ijver waarmee ze zich met religieuze literatuur in de moedertaal bezighielden (omdat Hus in de eigen taal toesprak) en de interpretatie van deze literatuur die ze met volkswijsheid proberen te interpreteren zonder priesterlijk gezag.

In Praag waren begijnhoven vooral voor geletterde vrouwen en meisjes uit de middenklasse of van aristocratische afkomst zoals in Vlaanderen. Sommige begijnhoven bevonden zich, zoals al gezegd, nabij de Bethlehem Kapel waar Jan Hus zijn preken hield. Een van deze bewonderaars was een begijn die een verhandeling schreef over de Bijbelse argumentatie en verdediging van Jan Hus en zijn hervormingsprogramma. Op dat moment was in Bohemen of in Europa in het algemeen op verschillende manieren zogenaamde *mysogynie* (vrouwenhaat) aanwezig.

Vrouwen waren bijvoorbeeld door bespoting van hun intellectuele activiteiten, vooral het schrijven en het lezen¹⁵.

Begijnen in Praag waren vaak van aristocratische families en waren liefhebbers van Jan Hus. Ze waren ook waarschijnlijk aanwezig bij het onthoofden van drie jongens die tegen de aflaten in opstand kwamen in Praag in 1412. De begijnen brachten witte doeken om de lichamen te bedekken.

---

¹⁵ Zie bijlage 3 p. 67.

V. Vervolging door de inquisitie

5.1 Kritiek op begijnen

Vanaf het begin van de gemeenschap rekenden begijnen zowel op aantrekkingskracht als op heel wat kritiek. Al in de dertiende eeuw waren ze gekritiseerd vanwege hun levensstijl. De wantrouwigheid werd opgewekt vanwege de vrijblijvendheid van de geloften die niet eeuwig waren, zoals dat bij de kloosterzusters was. De verhalen over begijnen en bijgeloof van losbandigheid en seksuele moraal kwamen op binnen zulke gemeenschappen. Dit wordt gesteund ook door het feit dat er vele Middelnederlandse kluchten gemaakt werden, zoals *Van eenre baghinen ene goede boerde* of *Dits vanden Tanden*. Een ander doel van kritiek was dat begijnen geestelijk leven met het werken combineerden. Voor de kerk hangt een degelijk apostolaat helemaal niet samen met een actief leven.

Verder bestonden er vooroordelen tegenover begijnen omdat ze aan het begin niet in gestructureerde gemeenschappen leefden en sommigen bedelend rondtrokken. In Vlaanderen waren de begijnen al gauw overvleugeld door de georganiseerde begijnhoven met een vaste hiërarchie maar de vooroordelen bleven. Daarnaast waren begijnen (of vrouwen in het algemeen) onder kritiek omdat ze openbaar over geloofskwesties spraken. Dat zeiden ook tussen 1260 – 1274 drie magisters *Thomas Aquinas*, *Hendrik van Gent* en *Eustachius van Atrecht*, dat vrouwen niet in het publiek zouden kunnen spreken over de religieuze zaken omdat ze niet wijs zijn en geen toegepaste opleiding beschikken.¹ Het boven geïllustreerde voorbeeld van Margaretha Porete laat ons zien welke houding had de Kerk tegenover de begijnen. Ze werd op verdenking van ketterij verbrand.

Een andere persoon die begijnen kritiseerde was de bisschop van

---

¹ Simons, W. *Cities of ladies. Beguine communities in the Medieval Low Countries 1200-1565*, Pennsylvania Press, 200, ISBN 08-1221-853-1, p.127.

Olomouc, *Bruno van Schauenburg*.² Hij klaagde over de individuen (vooral vrouwen maar ook mannen) die gewaden dragen en een vroom leven leiden zonder tot een erkende kerkelijke orde te behoren. Ondanks at ze beweren dat deze werkelijkheid hen niet van God wegneemt, is eerder het tegenovergestelde waar. Ze willen niets te hebben met de kerkelijke organisaties die in hun ogen in de handen van de aanwezige monniken de heilige dingen onrein worden. Deze begijnen, leken, willen preken in het publiek maar ze zijn niet bevoegd en incompetent daarvoor. Van Schauenburg suggereerde ook dat de vrouw-weduwe in het begijnhof geaccepteerd kan worden nadat ze zestig jaar oud was. Anders zouden de weduwen moeten hertrouwen of gaan naar een erkende orde.³

In het algemeen bestond er al wantrouwen ten opzichte van het opkomende concept van begijnengemeenschap en gerelateerde records van eerste excessen van de nieuwe opgestarte ketterij. Tijdens *Het Vierde Lateraans Concilie* in 1215 te Rome waren onder andere onderwerpen behandeld die met ketterijen te maken hadden, namelijk Waldenzen, Albigenzen en begarden, en de processen tegen hen. Kerk zag in deze bewegingen bedreiging voor de christelijke leer en zijn gezag. Een bewijs van de vervolging van de begijnen is ook het feit dat in 1262 de paus de Luikse begijnen en ook kloosterzusters onder zijn bescherming nam (wat deed ook de hertog van Brabant met begarden in Leuven en in 1285 voor de Antwerpse begijnen).⁴

In het *Tweede Concilie van Lyon* (1274) waren de begijnen en begarden volledig op een 'prominente plaats' omdat dit concilie ook gericht was op hervorming van de Kerk. In de rol van de aanklager tegen begijnen en begarden was tijdens het concilie Franciscaner monnik *Gilbert van*

---

² Tussen 1245-1281 bisschop van Olomouc, raadgever van Tsjechische koning Wenceslaus I en daarna Ottokar II.

³ Grundmann H. *Religious movements in the Middle Ages: the historical links between heresy, the Mendicant Orders, and the women's religious movement in the twelfth and thirteenth century, with the historical foundations of German mysticism*. University of Notre Dame Press, 2002, p. 145.

⁴ Malfliet, R. *De andere Hadewijch*, Garant, 2013, Antwerpen, p. 78.

Tournai die vooral verdraaiingen onder begijnen kritiseerde. Hij beschouwt als de belangrijkste oorzaken van deze staat de vrouwelijke component in de beweging, het lezen van de Bijbel en de commentaren die daarmee samenhangen in de moedertaal.

“Omdat de boodschap van God niet in de volkstaal verspreid mocht worden als `parels voor zwijnen.`”⁵

Het grootste probleem is dan een ongeletterde vrouw die zich met theologisch literatuur bezighoudt omdat zelfs de grootste mannen van de christelijke wereld daarmee moeite hadden.

Het concilie van Lyon veroordeelde begijnen en begarden als een onwettige en heterodoxe bedelsekte; het was hetzelfde jaar waarin de Apostelbroeder Segarelli te Parma voor het eerst werd ook vervolgd. De veroordeling van de franciscaanse Spiritualen, waarmee begijnen en Begarden een reeks dingen gemeen hadden, namelijk apostolisch, ascetisch en armoe-verheerlijkend leven, met het Joachimitisch gekleurd geloof in een naderend wereldgericht, viel een paar jaar later (1279), evenals die van de sekte van de Vrije Geest.

“In het Rijnland en de Elzas begon men in ernst op de verdoolde Begijnen-Begarden te jagen. Hier was in hun rijen nog een andere agitatie doorgedrongen, te weten die van Franse en Italiaanse uitwijkelingen, die sinds de kruistocht tegen de Albigenzen (Katharen) noordwaarts waren getrokken, omdat de staatsmacht in Duitsland door de veelheid van vorsten verbrokkeld was en geloofsvervolging daarom vaak moeilijker in haar werk ging.”⁶

Begijnen en begarden waren vermengd met dualisten, Waldenzen en Apostelbroeders. Maar niet overal. Begijnen in Rijnland, vooral in het gebied van Rijn, begonnen geïnfiltrerd worden door de elementen die als

---

⁵ Dit zei de professor filosofie en theologie aan de Universiteit van Parijs Simon van Doornik (1130-1201).

⁶ De Vries, T. *Ketters. Veertien eeuwen kettergeloof, volksbeweging en kettergericht*. Em. Querido's, Amsterdam, 1982, ISBN 90-2148-656-3. p. 287.

kenmerken voor de sekte Vrije Geest kunnen beschouwd worden. De situatie in Nederlanden was anders. Daar hielden begijnen hun rechtgelovige vroomheid en ze waren minimaal beïnvloed door een sekte.⁷

5.2 Het concilie van Vienne (1311-1312)

Een ander concilie dat de kwestie van begijnen behandelde was namelijk het *concilie van Vienne* dat door paus Clemens V (onder druk van koning Filips de Schone) werd bijeengeroepen en in Vienne, Frankrijk, plaats vond van oktober 1311 tot mei 1312. Dit concilie was onder andere gericht op het onderzoek van de aanklacht tegen de tempeliers, op de betekenis van de Franciscanen en hun apostolische armoede en tegelijkertijd waren begijnen en begarden aan de orde gesteld. Het resultaat was wat de begijnen betreft het decreet van 1311, zogenaamde *Cum de quibusdam mulieribus*⁸ waarin fundamentele bezwaren tegen begijnen genoemd waren.

“Zij dikwijls leven zonder bevestigde regel en gehoorzaamheid weigeren aan hun geestelijke overheid”.

Begijnen die de ketterse leer van de Drie-eenheid, de aard van goddelijkheid bespreken en daarmee vele mensen onbewust lieten dwalen. Begijnen droegen een habijt maar waren niet beschouwd als religieuzen. Ze discussieerden over theologische kwesties. Ze hebben ook opvattingen over geloofsartikelen gehouden die niet in overeenstemming met de Kerk waren. Concilievaarders overwogen om de begijnenbeweging te laten verdwijnen. De beweging was gered van volledig vernietiging alleen dankzij de verzachtende bul *Ratio recta* waarin de vrome vrouwen boetvaardige leven steeds kunnen door te brengen met vrijwillige geloften van kuisheid. Deze vrouwen waren als *“eerlijke en penitente vrouwen die*

---

⁷ Huleja, J. *ŽENSKÁ SPIRITUÁLNÍ HEREZE NA PRŮELOMU 13. A 14. STOLETÍ*, Praha, 2009, (afgestudeerscriptie), p. 10.

⁸ Lambert, M. *Strážedovská hereze*, Praha, Argo, 2000, ISBN 80-7203-291-7, p. 271.

*in nederigheid leven*⁹ beschreven.

5.3 Ratio Recta (1318)

Ratio Recta is de bul van paus Johannes XXII van het jaar 1318. Deze bul was een oplossing van het probleem, namelijk op welke begijnen de bepalingen uit het decreet *Cum de quibusdam mulieribus* van toepassing waren. Rechtgelovige begijnen werden daarin niet direct geviseerd, maar ze leden onder de controles die de daaropvolgende jaren gehouden zouden worden. Begijnen die een onschuldig (*beghine non culpabiles*) oprecht leven (*honestata vita*) leidden, regelmatig kerk bezochten, gehoorzaam waren aan hun pastoor en zich niet inlieten met omstreden onderwerpen waren in bescherming.¹⁰ Deze rechtzinnige begijnen waren expliciet uitgezonderd van de decreten van Vienna.

De dreiging te worden beschuldigd van ketterse ideeën hing voortdurend boven het hoofd van de begijnengemeenschappen. In Vlaanderen konden sommige begijnengemeenschappen een beroep doen op de graaf, die zelf een aantal begijnhoven gesticht had. Ondanks de steun van de graven, was deze periode problematiek en zwaar voor de begijnengemeenschap. Begijnen moesten steeds meer onder de controles van de Kerk blijven maar daarom werden de gemeenschappen eigenlijk meer georganiseerd. Het resultaat was een stijgend aantal begijnhoven. Binnen het begijnhof waren begijnen onder het gezag van grootmeesteres en bijgestaan door een begijnhofpastoor. Begijnen kregen daarmee strenge regels over hun handel en wandel¹¹.

---

⁹ Ibidem, p. 272.

¹⁰ Van Engen, I. *De derde orde van Sint-Franciscus in het middeleeuwse bisdom Utrecht*, uitgeverij Verloren, Hilversum, 2006, ISBN 90-6550-920-8, p. 62.

¹¹ Vanthienen, A. *Tussen hemel en aarde Begijnen in de Lage Landen*, 2003, p.13 Te vinden op: <http://www.rosadoc.be/pdf/factsheets/nr22.pdf> (23. 4. 2015, 11:34)

5.4 Ad nostrum

Ad nostrum was een andere belangrijke bul dat paus Clemens V op de concilie in Vienna uitgegeven en die beweert dat “*ketterij van vrije geest onder begarden en begijnen zich verspreid.*”¹² Dit decreet was vooral gericht op begijnen, begarden in het Duitse Rijk die vaak geassocieerd waren met het leden van de sekte Vrije Geest die “*onorthodoxe gedachten hebben uitgedragen omtrent de graad van perfectie die de mens kan bereiken en de mogelijkheid om daarnaar te streven.*”¹³ Deze sekte was uitgeroeid en de mogelijke aanhangers waren vervolgd.

Hoewel ratio recta `goede begijnen` zou moeten bepalen, maakte deze document toch geen einde aan de verwarring. Daarom waren de begrippen van `begijnen en begarden` vaak gebruikt voor diverse mensen. Voor vele mensen was begijn of begard synoniem voor een “ketter”.

In 1319 nam paus Johannes XXII begijnen onder zijn bescherming in het bisdom Kamerijk (waartoe de Nederlanden voor het grootste deel behoorden). Sindsdien begonnen sommige begijnengemeenschappen te kiezen voor de overgang naar een andere orde, namelijk de derde regel van Franciscus¹⁴, of voor een vereniging in een hospitaal. Begijnen die niet naar een erkende klooster kwamen, maar willen in de begijnhoven blijven leven als vrome vrouwen waren sindsdien onder de toezicht van de bisschop, die door de pastoor vertegenwoordigd werd. Ook waren de begijnhoven onder de controles van dominicanen of franciscanen die de begijnen bezochten om daar te preken, en biechten te horen. In sommige gevallen controleerden ze ook het bestuur van de grootmeesteressen. Onder toezicht van de Kerk konden de begijnengemeenschappen verder uitbreiden in Vlaanderen. De beweging groeide in de loop van de vijftiende eeuw in de Lage Landen.

---

¹² Lambert, M. *Stráedove ká hereze*, Praha, Argo, 2000, ISBN 80-7203-291-7, p. 273.

¹³ Van Engen, I. *De derde orde van Sint-Franciscus in het middeleeuwse bisdom Utrecht*, uitgeverij Verloren, Hilversum, 2006, ISBN 90-6550-920-8, p. 63.

¹⁴ Tot de reguliere derde orde behoren veel broeder- en zustercongregaties die de Franciscaanse spiritualiteit volgen.

5. 5 De Protestantse Reformatie

De zestiende eeuw begon aan de ene kant met het bloei van boekdrukkunst, humanisme, buitenlandse handel maar aan de andere kant wordt deze eeuw vol godsdienstoorlogen als gevolg van de Reformatie en de Opstand in de Nederlanden. Voor de begijnenbeweging werd het een moeilijke periode.

Tot 1565 (voor de Opstand van de Nederlanden tegen het Spaanse bewind), werden er ongeveer drie honderd begijnhoven gesticht in meer dan honderd steden in de Zuidelijke Nederlanden. Helaas is het onmogelijk om een juist aantal begijnen van die periode te zeggen bij gebrek aan bronnen.

Het *Concilie van Trente (1545 – 1563)* probeerde de situatie binnen de katholieke Kerk aan te pakken, vooral de crisis met de protestanten in Europa. De Reformatie en de Opstand maakten voor begijnen zware tijden omdat de soldaten in de begijnhoven logeerden, en andere waren zelfs geplunderd of gebrand. De oorlog bracht het morele verval mee ook bij sommige begijnen. *Johannes Hauchinus*, de nieuwe aartsbisschop van Mechelen in 1582, probeerde de strengere discipline in te voeren en de orde binnen de begijnhoven te herstellen in de vorm van regelmatig persoonlijk gebed, deelnemen aan misvieringen en tegelijkertijd legde hij nadruk op mariale feestdagen. De bisschop controleerde meer de enkele begijnhoven. Deze maatregelen hadden een positieve effect op begijnen.

De zeventiende eeuw was (zoals in deel 1. 3. 5, 6 beschreven wordt) een bloeiende periode voor de beginhoven met zeer hoog aantal intreden en uitbreiding van de begijnhoven.

5. 5 Het ontstaan van de inquisitie

Er zijn nauwelijks kerkelijke instellingen doorheen de Europese geschiedenis die zo tot de verbeelding spreken als de inquisitie. De inquisitie,

voluit *Inquisitio haereticae pravitatis* was een rechtbank van de katolieke Kerk, gesticht vooral voor het opleggen van straffen aan kettters. De naam *inquisitor* (onderzoeker) was gebruikt al door de keizers Theodosius de Grote (379 – 395) en Justinianus (527-565) voor bepaalde mensen die de kettters moesten opsporen. In de vroege kerk richtte de inquisitie zich vooral op individuen, maar in de Middeleeuwen vooral op bevolkingsgroepen als geheel. In de Vroege Middeleeuwen was er een probleem wat de eenheid van de leer betreft. Er waren verschillende interpretaties van de inhoud van de leer. Men begon kerkelijke dogma's vaster te stellen om één ware definitie van het geloof te maken. Dat bracht mee ook zogenaamde *heresie*, dat wil zeggen afwijking van het ware geloof en dogma's. De doel van de dogmatiek was om zowel het ware geloof te definiëren als duidelijk wat hier niet mee overeenkwam maken. Mensen die afwijkende geloofsovertuigingen waren dan niet getolereerd en daarna ook vervolgd vanaf de twaalfde eeuw.

5. 5. 1 De episcopale inquisitie

Het eerste concilie waarin de vervolging van kettters begonnen, was in 1157 onder de naam *Concilie van Reims*. De episcopale inquisitie was gesticht aan het einde van de twaalfde eeuw toen de bisschoppen opgeroepen waren om kettters op te sporen en deze kettters aan de wereldlijke autoriteiten over te leveren. Dat wordt door de bul *Ad abolendam*¹⁵ in 1184 door paus Lucius III beschreven (in overleg met Keizer Frederik I Barbarossa). Deze inquisitie wordt vaak ook de *bisschoppelijke inquisitie* genoemd. Deze bul was een reactie op het ontstaan van verschillende heterodoxe stromingen in het Zuiden van Frankrijk en het Noorden van Italië, namelijk de katharen (die het huwelijk verwierpen, zij waren tegen de eedaflegging, tegen het recht van de staat om doodvonnissen ten uitvoer te leggen en oorlog te voeren), waldenzen en de albigenzen. Deze gemeenschappen propageerden een dualistische interpretatie van het christelijke geloof. Daarom kregen deze gemeenschappen statuten van dwaalleren en kettters door de kerkelijke autoriteiten. De bisschoppen moeten een of twee keer per jaar de

---

¹⁵ Latijn voor "Met het doel af te schaffen"

parochies van hun diocees, waarin ketterij is gesignaleerd, bezoeken en degenen die aangegeven zijn door hen beëdigde mannen voor hun eigen rechtbank dagen en vonnissen.

In 1211 waren zogenaamde *Regels van Pamiers* ingevoerd. De meest invloedrijke regel was “*dat monniken of priesters die namens de kerk met de uitvoering van de inquisitie werden belast, boven de wereldlijke macht stonden*”¹⁶. In de praktijk hoefden ze geen verantwoording af te leggen voor hun daden, alleen aan de God en zijn bisschop.

Deze regels waren tijdens *het Vierde Lateraans Concilie* in 1215 nog aangescherpt en namens de hele katholieke kerk goedgekeurd. Tijdens deze concilie waren, zoals al gezegd, religieuze groepen veroordeeld en andere erkend. Bijvoorbeeld Joden en Moslims moesten onderscheidende insignes dragen. Het resultaat voor de begijnenbeweging was (zoals vroeger al uitgelegd) verboden om nieuwe kloosterorden en zulke gemeenschappen te stichten. Maar dankzij verontwaardigde geestelijken uit de Zuidelijke Nederlanden en ook het bisdom Luik, wijzigde men in pauselijke kringen al snel van houding. Paus Honorius III stond een afwijking op het hoger vermelde concilie toe waardoor de begijnenbeweging in de Nederlanden vanaf 1216 de mondelinge uitzondering kreeg.

Maar als we meer over de Regels van Pamiers praten, werd daardoor de Inquisitie voor het eerst geïnstitutionaliseerd op diocesaan niveau. Er was een soort samenwerking tussen de kerkelijke en wereldlijke macht. De kerkelijke macht zou de mogelijke kettters aanwijzen en een straf opleggen en daarna zou de wereldlijke macht de opgelegde straf uitvoeren.

---

¹⁶ Zie: <http://inthespiritofchrist.blogspot.cz/2012/05/de-eeuwenlange-inquisitie.html> (15. 4. 2014, 19:55)

“Zo gebeurde het regelmatig, dat wanneer de genoemde bisschoppelijke inquisitie schuldigen aanwees, om door de wereldlijke overheid te laten ombrengen, de laatste dat weigerde omdat zij deze ketters niet als staatsgevaarlijk bestempelde en/of onontbeerlijk achtte om de economie aan de gang te houden.”¹⁷

Pas na de verschijning in 1234 van de decretalenverzameling van paus Gregorius IX beschikte men over een min of meer uniforme en consistente regels op dit gebied, in plaats van los overgeleverde relatief toevallig bekende relevante decretalen.

5. 5. 2 De pauselijke inquisitie

Blijkbaar wilde de paus, namelijk Gregorius IX, ook nog zelf iets in de hand houden, ook al had hij in 1231 met keizer Frederik I Barbarossa een vergaande samenwerkingsovereenkomst gesloten. Deze paus constateerde dat *“veel bisschoppen te laks waren bij het uitvoeren van hun inquisitoriale taak”*. Daarom plaatste paus de inquisitie direct onder zijn gezag.

Zo bestond de nieuw soort inquisitie, (behalve de bisschoppelijke die ook bestond maar met gewijzigde regels en toepassingsgebied) namelijk de pauselijke inquisitie die niet meer uitgevoerd werd door de lokale bisschoppen, maar door geestelijken die hier al hun beschikbare tijd aan konden besteden. De bedelordes zoals dominicanen, de zogenaamde predikbroeders, kregen een groot aandeel in de werkzaamheden van de inquisitie. Daardoor konden ook de bisschoppen onderzocht worden door de inquisitie. In 1237 belastte dezelfde paus ook de franciscanen met de inquisitie (naast de dominicanen) om willekeurige vervolging te vermijden. De eerste “slachtoffers” van de vervolging waren behalve katharen en Joden, ook leprozen en homoseksuelen.

In 1243 zei de paus innocent IV dat tijdens het onderzoeken van verdachten ook marteling toegestaan was door de bul *Ad exstirpanda* (die in

---

¹⁷ Zie: http://kathedralenbouwers.clubs.nl/nieuws/detail/72131_de-inquisitie-in-de-middeleeu-wen-een-inleiding (15. 4. 2014, 22:30)

1252 ingevoerd was). Marteling als een manier om verdachten te onderzoeken was bekend al in de Romeinse republiek, maar het gebruik was uitsluitend voor de slaven. Later, tijdens het bewind van keizer Tiberius (14 – 37 AD) werd marteling zelfs voor vrije mensen tijdens het onderzoeken ingevoerd, maar alleen bij *crimen majestatis* (misdad tegen majesteit).

De inquisitie vormde onder toezicht van de paus een ontzagwekkende en onaantastbare macht binnen de kerk zelf en ook over het volk. De inquisitie bleef nog steeds afhankelijk van de wereldlijke macht zoals in de Regels van Pamiers stond. De kerk was verantwoordelijk voor het onderzoek en oplegging van een mogelijke straf en de wereldlijke macht heeft de straf uitgevoerd. Dat gebeurde tot de grondwettelijke bepaling van de scheiding tussen kerk en staat (secularisme) na welke de kerkelijke inquisitie niet meer macht had bij het vervolgen van andersdenkenden buiten de Kerk, dat wil zeggen dat de macht van de inquisitie beperkte zich tot geleerden binnen de eigen kerk.

De inquisitie heeft de begijnen en begarden in Rijnland vervolgd omdat ze daar samenhangen met het sekte Vrije Geest. Het aantal van vervolgte begijnen en begarden is niet bekend (vanwege onnauwkeurige gegevens van de inquisitie) maar hier is een voorbeeld van het protocol:

“Hermann Kuchener werd in Würzburg verhoord en van ketterij beschuldigd in 1342. De inquisiteurs beschouwden hem als een ketterse Begarde. Hij deelde zijn ondervragers mee dat hij vanaf zijn twintigste jaar illuminaties had gehad waarbij hij de vergoddelijking had ervaren.”¹⁸

Maar toch bestaan enkele inquisitoriale vermeldingen over de begijnen die beschuldigd van de ketterij waren (behalve de bekendste zaak van Margareta Porete), namelijk begijnen uit Antwerpen in 1323, uit Gent in 1328, Brugge, Aardenburg en uit Damme. Ze waren beschuldigd van het volgen de leer van de sekte Vrije Geest.¹⁹ Het is niet bekend hoeveel

---

¹⁸ De Vries, T. *Ketters. Veertien eeuwen kettergeloof, volksbeweging en kettergericht*. Em. Querido's, Amsterdam, 1982, ISBN 90-2148-656-3, p. 336.

¹⁹ Reitsma, J. *Geschiedenis van de Hervorming en de Hervormde Kerk der Nederlanden*, Groningen, 1899, ISBN 978-1-160-09778-9, p. 14.

begijnen beschuldigd waren omdat ze eigenlijk vaak tot de sekte van de Vrije Geest behoorden en daardoor is het moeilijk te zeggen wie een begijn was en wie een sektarisch. Daarom waren ze ook vervolgd. Vele begijnen waren bang om ook vervolgd te worden en daarom probeerden ze op de 'ware weg' terug te komen en de kerkelijke dogma's te volgen vaak onder toezicht van de Franciscanen.

Het verhoor van verdachten was vaak gemaakt door de inquisiteurs die verantwoordden vaak alleen aan hun eigen geweten. Vaak gebeurde dan dat ze misbruik van hun macht maakten en sommigen waren ook fanatici. Als gevolg van deze fanatisme eindigde vele onschuldige mensen op brandstapel (in maart 2000 verwees paus Johannes Paulus II onrechtstreeks naar gebeurtenissen tijdens de inquisitie en vroeg hij naar aanleiding van het Jubeljaar 2000 vergeving voor het gebruik van geweld dat sommigen in dienst van de waarheid hebben gebruikt).²⁰

In de zestiende eeuw veranderden absolutistische vorsten de wetgeving volgens de model van de kerkelijke inquisitie die zich op het Romeinse recht baseerde, zogenaamde inquisitoire recht²¹. Dit recht bleef de meest gebruikt vorm van rechtspraak in geheel Europa, behalve Engeland (waar de accusatoire rechtspraak²² gebruikt wordt).

In 1542 veranderde de inquisitie door paus Paulus III tot *Congregatio Romanae et Universalis Inquisitionis* waarmee de inquisitie in de wereld gecentraliseerd werd. In 1908 werd de naam door paus Pius X nog gewijzigd in *Sanctum Officium*, het *Heilig Officie* in het Nederlands. In 1965 gebeurde de laatste naamsverandering door paus Paulus VI als een gevolg van *het Tweede Vaticaans Concilie* waarin de paus zei dat

“geloofsverdediging (...) in deze tijd het best gediend met het bevorderen

---

²⁰ Dag van de Vergiffenis in het Jubeljaar 2000, homilie van paus Johannes Paulus II, 12 maart 2000.

²¹ Dit is een vorm van procesvoering waarbij de rechter een actieve rol speelt. De rechter bepaalt mee het voorwerp van de rechtszaak en staat mee in voor de bewijsvoering.

²² Dit is een vorm procesvoering waarbij het initiatief bij de procespartijen ligt. Het proces is bijna volledig in handen van de partijen: zij bepalen het voorwerp van de rechtszaak en zij zijn verantwoordelijk voor de bewijsvoering. De rechter heeft een passieve rol in een accusatoir proces.

van goede theologie".

Volgens hem moest het Heilig Officie dat zich aan willekeur en aan het beschuldigen van mensen zonder recht op wederhoor, veranderen. De naam was dus gewijzigd naar *Congregatie voor de Geloofsleer*. De bedoeling van deze congregatie was om het positieve accentueren en aanmoedigen, in plaats van het negatieve, namelijk veroordelen²³. Deze Congregatie bestaat uit vijftientig leden, namelijk kardinalen, aartsbisschoppen en bisschoppen. Een deel van de Congregatie vormt ook de *Internationale Theologencommissie*, als een overlegorgaan. De Congregatie was tussen 1981 tot 2005 onder de leiding van Joseph Ratzinger, die als paus Benedictus XVI bekend is, en die op 28 februari 2013 terug uit het ambt trad²⁴.

5. 5. 3 Heksenjacht

De inquisitie wordt ook vaak geassocieerd met de heksenvervolging maar het was eigenlijk geen taak van de kerkelijke inquisitie. Maar de inquisiteurs waren vaak aanwezig bij de processen met de "heksen" en vaak waren ze bij de marteling van de verdachte "heksen". In de Middeleeuwen was hekserij vaak als een bijgeloof beschouwd maar later, vooral in Renaissance, was de heksenvervolging "in trek". Hekserij behandelde vaak politieke vijandschap of persoonlijke haat. In Europa waren bepaalde landen waarin heksenvervolging van grotere intensiteit was, namelijk Zwitserland, Tirol, Lotharingen en Schotland. In Tsjechië waren de heksenprocessen niet zo uitgebreid. Het enige gebied dat beïnvloed werd door de heksenjacht, was Šumpersko en Jesenicko met de heersende Duitse bevolking waarvan waarschijnlijk deze bijgeloof over de kracht van heksen doorgedrongen. De slachtoffers in Tsjechië waren rond tweehonderd mensen.

De processen vonden plaats op zowel de katholieke gebieden als op protestantse of gereformeerde gebieden. Historici hebben verschillende

---

²³ Zie: http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/index.htm (10. 4. 2015, 12:34)

²⁴ Zie: <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=16702> (12. 4. 2015, 16:40)

uitzichten wat het ontstaan wat de heksenvervolging betreft. Sommigen zeggen dat de reden waren diepe sociale conflicten tussen suzereinen en gewoon volk die geloof tot bijgeloof en obscurantisme degradeerden. Anderen zeggen dat de grote gezinnen uit platteland scheidden vanwege grote migratie naar de grote steden en daardoor bracht de situatie paniek, anonimiteit, vervreemding en gebrek aan solidariteit onder de bevolking die vaak tot heksenjacht leidde. Zestiende eeuw was ook de periode van vele klimaatveranderingen die tot misoogsten en rampen leidden. Dit feit en de schijnbare uitzichtloosheid van de bevolking kon ook tot tekeer tegen “heksen” leiden. Het aantal slachtoffers van de heksenjacht is moeilijk te berekenen. Maar volgens historici werd tussen 1484 en 1728 ongeveer 300.000 “heksen” vervolgd.²⁵ In de zeventiende eeuw was de heksenjacht aan het dalen met name vanwege de Verlichting die het intellectuele klimaat veranderde.

5. 5. 4 De Spaanse inquisitie

De Spaanse inquisitie is een voorbeeld van een instituut dat onder de directe leiding van Spaanse monarchie was. Het was in 1478 opgericht door de Reyes Catolicos, namelijk het echtpaar Ferdinand II van Aragon en Isabella I van Castilië met de toestemming van paus Sixtus IV.

De doel van deze inquisitie was om met dwang religieuze eenheid op te leggen. De invoering van deze inquisitie was een uitmuntend middel om de macht van de leenadel en van de geestelijkheid te dwarsbomen en het koninklijke gezag uit te breiden. Anders dan bij de eerdere vervolging van de katharen (in de dertiende eeuw) is het aantal mensen dat daadwerkelijk op de brandstapel eindigde wegens een veroordeling door de Spaanse Inquisitie, kleiner dan vaak wordt gedacht. In haar meest gruwelijke periode voerde de inquisitie 44.000 processen. Daarvan eindigde volgens de meest recente historische onderzoeken ongeveer 700 mensen met een terdoodveroordeling.

Een van de meest bekende inquisiteurs was *Tomás de Torquemada* die in

---

²⁵ KOČÍ, J. *Čarodějnické procesy. Z dějin inkvizice a čarodějnických procesů v českých zemích v 16. – 18. Století*, Horizont, Praha, 1973, p. 20-35.

1481 benoemd was door de koning tot de Groot-Inquisiteur. Hij wordt beschouwd als een van de vertegenwoordigers van het religieuze fanatisme omdat hij waarschijnlijk honderden mensen (vooral Joden en Moslims) onderzocht en vervolgens op brandstapel stuurde²⁶. Het aantal slachtoffers van de Spaanse inquisitie wordt overdreven volgens sommige historici die oneens zijn. Volgens historicus Henry Kamen was tijdens de “bloedige periode”, dat wil zeggen 1480 – 1520, het aantal van slachtoffers beneden vijfduizend over ruim driehonderd jaar (1-2% van de aanklachten). De Spaanse inquisitie verloor uiteindelijk haar gezag in 1834.

5.6 De inquisitie in Bohemen

De pauselijke curie had moeite met het invoering van de inquisitie in Tsjechie omdat de attitude van de curie tegenover Tsjechische koning Ottokar I (1155 – 1230) niet aangenaam was. Hoewel de curie de rekening met de volgzzaamheid van de Praagse bisschop kon houden, zijn “collega” bisschop van Olomouc Robert van Engeland een vriend en trouwe voorstander van de koning was, waarvoor hij ook tegen de curie was. Bisschop Robert nam ook deel in het Vierde Lateraans Concilie maar hij had eigenlijk geen invloed op zijn verloop. Hij was ook gekritiseerd door de paus vanwege zijn rationalistische overtuigingen en genotzucht²⁷.

Echter, weten wij meer informatie over de inquisitie aan het begin van de veertiende eeuw toen in Praag veertien “kettters” verbrand waren, namelijk waldenzen, katharen, pikarten en begijnen²⁸. Aan het einde van de veertiende eeuw bezette de aartsbisschop van Praag een inquisitoriaal zetel. Zijn tribunaal had zijn zetel in de kerk van St Johannes de Doper te Praag, maar over zijn leden zijn geen berichten bewaarden.

---

²⁶ Zie: http://nl.wikipedia.org/wiki/Spaanse_Inquisitie (23. 4. 2015, 10:20)

²⁷ Charvátová, K. *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142-1420. Kláštery na hranicích a za hranicemi Čech*. Praha, Karolinum, 2009, ISBN 978-80-246-1668-1, p. 229.

²⁸ Grigulevič, I. R. *Dějiny inkvizice*. Svoboda, Praha, 1982, p. 36-37.

5. 6. 1 De inquisitie tijdens de Hussietenoorlogen

De inquisitie was sterk tijdens de periode van de Hussietische religieus-nationalistische massabeweging in Bohemen. Johanus Hus was aan de kardinalen aangegeven en vervolgens naar een gevangenis geplaatst in de Dominicaanse klooster nadat hij uitgenodigd was voor het Concilie in Konstanz dat tussen 1414 tot 1418 plaats vond.

Een van de belangrijke punten die op het concilie een rol speelde, betrof namelijk de Wycliffistische ketterij die ook door Jan Hus aangehangen werd. Johanus Hus keerde zich tegen de wereldlijke macht en verder tegen de bezittingen van de kerk als institutie. Hij was ook tegen de paus, die hij onverenigbaar achtte met het voorbeeld dat Christus en zijn discipelen door hun levenswijze hadden gesteld.

In 1415 was het niet toegestaan om de Kerk aan te vallen. Aan het begin van 1414 was er in Engeland een poging tot opstand door de Lollards²⁹ onderdrukt. Hun leider was John Oldcastle die met Tsjechische Hussieten correspondeerde.

Kort voor de verbranding van Hus (op 5 mei 1415) had het Concilie van Konstanz geoordeeld dat alle boeken en preken van Engelse kerkherformer John Wycliff verbrand moesten worden. Dit geschiedde in 1427.

Johanus Hus was voor de kerkelijke macht niet alleen een “ketter” maar ook een pleitbezorger en bondgenoot van “gespuis beweging” die vernietigd moest te worden. Dat is wat er gebeurd was. In Bohemen, ook in hele Tsjechische land, was de inquisitie sindsdien de hussietenoorlogen een synoniem met onderdrukking. Tijdens de Hussietenoorlogen (1419-1438) werden de “kettters” aan beide kanten verbrand. Beide partijen hebben namelijk de tegenstanders als schandelijke kettters beschouwd³⁰. Vele huizen waarin de begijnen woonden werden verbrand en geplunderd. Zoals al gezegd is, verdwenen bijna alle begijnhoven in Bohemen. Dat gebeurde in heel Europa, waar de Reformatie aanwezig was.

---

²⁹ Aanhangers van een godsdienstig-maatschappelijke beweging, die vooral in Engeland rond 1400 groot succes had. Haar oorsprong vond de beweging in de prediking van John Wyclif. De denkbeelden van de Lollards waren radicaal.

³⁰ Ibidem, p. 39.

De begijnenbeweging was sinds de achttiende eeuw aan het afnemen. Begijnhoven hadden gebrek aan inkomsten en vanwege de Verlichting die andere overtuigingen bracht, waren vrouwen niet zo geïnteresseerd in het leven binnen het begijnhof door te brengen. Later kwam de Franse bezetting die ook een negatieve invloed op begijnhoven had (zie 1. 3. 5, 6) vanwege de antireligieuze politiek. De begijnhoven waren dan overgenomen door de wereldlijke overheid, maar vooral de infirmerieën. Na de 1830 bevatte de nieuwe grondwet ook nieuwe principes van vrijheid en daarmee het mogelijk was voor de kerk om charitatieve en educatieve activiteiten uit te breiden. Echter groeide de antiklerikale houding van de maatschappij en dat bracht heimwee mee naar de religieuze middeleeuwen. De kerk probeerde het volk te beschermen tegen de antikatholieke invloed. De situatie verbeterde vanwege Mariaverschijningen in Lourdes in 1858 in Frankrijk en de afkondiging van het dogma van de Onbevleete Ontvangenis in 1854 door paus Pius IX³¹. Begijnenbeweging had dan voor een korte periode stijgende aantal intreden maar vanwege stijgende secularisering waren de begijnhoven in de loop der tijd leger en leger. In 1900 waren in Vlaanderen rond 1500 begijnen maar tijdens volgende zestig jaar is het aantal gehalveerd.³²

De laatste begijn ter wereld, Marcella Pattyn, leefde tot het jaar 2013 in Gent. Ze was 92 jaar toen ze overleed. Ze trad 71 jaar geleden in Sint-Amandsberg bij Gent in. In 1960 verhuisde ze

naar het begijnhof te Kortrijk. De laatste jaren bracht ze in het rustoord Sint-Jozef in Kortrijk door. Met haar dood kwam een einde aan een traditie die vanaf de middeleeuwen ontstond³³. Maar begijnen en vooral

---

³¹ Blom, H. en Lamberts, E. *Geschiedenis van de Nederlanden*, 2013, Prometheus, Amsterdam, ISBN 978-90-351-4119-3, p. 262-263.

³² Van Aerschot, S. en Heirman, M. *Vlaamse begijnhoven*, Davidsfonds, Leuven, 2002, ISBN 90-5826-113-1, p. 53.

³³ Zie: <http://www.hln.be/hln/nl/957/Binnenland/article/detail/1614403/2013/04/14/Laatste-be-gijntje-ter-wereld-overleden-in-Kortrijk.dhtml> (20. 4. 2015, 14:45)

begijnhoven zullen nooit vergeten worden dankzij de begijnhoven die door UNESCO beschermd zijn en tegelijkertijd zullen ze de boodschap aan de volgende generaties overbrengen.

CONCLUSIE

In mijn scriptie hield ik me bezig met de begijnenbeweging die in Vlaanderen in de twaalfde eeuw ontstond. Begijnen, vrome vrouwen, die hun aandacht aan gebed en werk besteedden en het leven niet binnen de kloosterlijke institutie door wilden brengen. Ze kozen voor het leven waarin ze soort onafhankelijkheid konden vinden en waarin ze als zelfstandige individuen hun taken konden uitoefenen. Deze begijnen waren voorbeeld en motivatie voor vele meisjes die volgens hen ook het leven in deze gemeenschap wilden leiden. De meerderheid van begijnen leefden samen in zogenaamde begijnhoven waarin ze onder toezicht van grootmeesteres en vaak ook een priester waren en hun taken elke dag hebben uitgeoefend.

Verder beschreef ik de redenen waarom deze vrome vrouwen naar het begijnhof wilden te gaan en wat voor functie of taak moesten ze uitvoeren omdat elke begijn haar eigen taak had, waarvoor ze verantwoordelijk was. Begijnhoven waren open voor vrouwen die bijvoorbeeld niet naar het klooster konden gaan vanwege gebrek aan financiën. Maar de meerderheid van begijnen waren vrouwen die niet met kerkdogma's eens waren en daarom kozen ze voor begijnengemeenschappen die deze optie boden.

Het begijnhof had zijn eigen autonomie en de leider, namelijk de grootmeesteres of grootjuffrouw, die elk jaar door begijnen gekozen was. Hoewel ze gehoorzaam moesten blijven, behielden ze hun eigen identiteit en vrijheid. Begijnenbeweging ontstond in de tijd waarin ook andere gemeenschappen of sekten ontwikkelden zich en die soms dualistische gedachten volgden, zoals katharen en waldezen.

Begijnen leefden op verschillende gebieden binnen Europa en daarom heb ik daarvan Vlaanderen, waar deze beweging ontstond, gekozen en Bohemen, een land, waar ze zich ook bevond maar een beetje ander karakter had.

In Vlaanderen behielden ze min of meer een goede reputatie. Dat wordt bevestigd door het feit dat deze gemeenschap in de loop van de

Middeleeuwen en de moderne tijd bleef bestaan ondanks het feit dat vele begijnen de derde orde van Franciscus aangenomen hadden. De situatie in Bohemen was anders. Begijnen zijn een bekende term maar ze worden vaak gekoppeld met de Hussieten met wie ze bepaalde waarden deelden, namelijk het lezen van Bijbel en religieuze teksten in hun moedertaal. Begijnen waren in Bohemen trouwe luisteraars van Jan Hus en dit leidt tot de connotaties met de radicale beweging van de Hussieten. Daar bevonden zich ook veel minder begijnen (vooral in Praag) in vergelijking tot Vlaanderen waar ze soms in honderdtallen leefden in het begijnhof. In Bohemen leefden ze in kleine huizen die door een rijke burger of weduwe gevestigd waren, en alleen in een beperkt aantal van gemiddeld twaalf begijnen.

Zowel in Vlaanderen als in Bohemen zorgden begijnen voor zieke mensen omdat ze zich bezig hielden met zowel de kerkelijke leven als met de actieve. Er bestaan eigenlijk niet vele bronnen over begijnen in Bohemen, maar toch hielden sommige historici zich ermee bezig, zoals Wácslaw Wladiwoj Tomek, die de geschiedenis van Praag geschreven heeft en daar heeft hij de begijnen genoemd.

Vervolgens beschreef ik de dagelijkse activiteiten waarmee de begijnen zich bezig hielden. Het geestelijke leven bestond uit alledaagse vieringen. Wat belangrijk was voor hen, waren de mariale feestdagen, Pinksteren, Kerstmis en Pasen. Daarnaast gingen ze regelmatig te biechten en te communie. Wat hun actieve leven betreft, waren ze zoals al gezegd, verantwoordelijk voor hun eigen inkomsten. Daarom moesten ze beschikken over een eigen groentetuin, boerderijen, brouwerijen en een bakkerij. Deze levensstijl was een van de redenen waarom ze gekritiseerd waren door de kerkelijke macht. De kerk was vertegenwoordigd door de inquisitie die gesticht was vooral om straffen aan ketteren op te leggen. De begijnenbeweging was één van de gemeenschappen die beschouwd was als een “ketterse beweging”. Maar er waren twee groepen begijnen, namelijk “de goede begijnen”, die een apostolisch leven binnen het begijnhof leidden en gehoorzaam waren en “de slechte begijnen” die in eenzaamheid leefden in ongeordende groepen. Het tweede geval kwam met name in Rijnland voor. Daar waren begijnen die de sekte Vrije Geest

volgden en daardoor een doel voor de inquisitie creëerden. Sommige mystica's waren ook een doel voor de inquisitie zoals Margareta Porete, die als ketter veroordeeld was en in 1310 werd ze verbrand samen met haar boek op de brandstapel op de Place de Grève in Parijs. Maar de begijnen waren gekritiseerd vanwege meer redenen, zoals openbaar over geloofskwesties spreken en omdat ze het geestelijke leven met het actieve leven combineerden. Begijnen waren ook een gespreksonderwerp tijdens het *Vierde Lateraans Concilie* in 1215 en *Tweede Concilie van Lyon* (1274). Maar ze hadden ook beschermers die geloofden dat ze echt vrome vrouwen waren die hun leven aan het gebed en dienstbaarheid aan anderen besteedden.

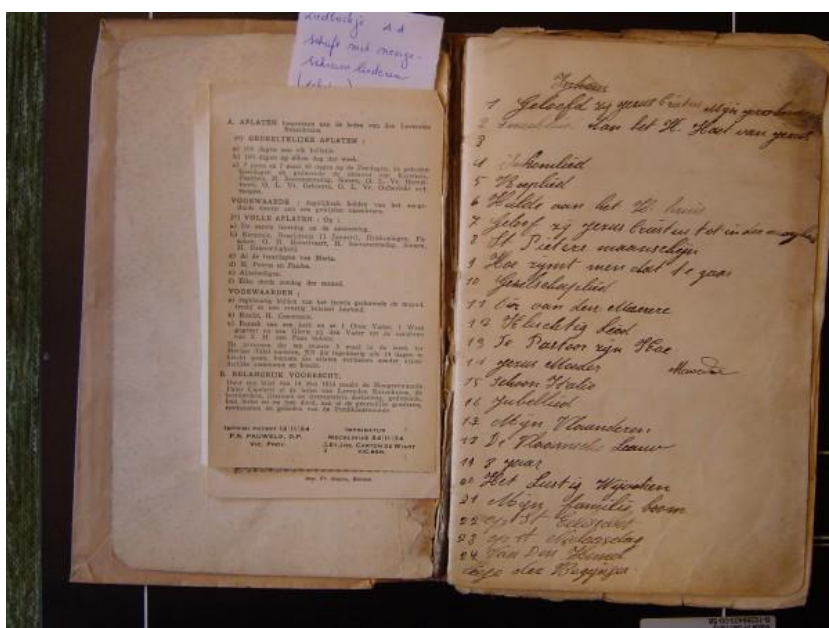
Het is zeker dat sommige begijnen en begarden, die een mannelijke versie van deze gemeenschap vormden en die meer verbindingen hadden met de ketterij en daarom waren ze zwaar vervolgd, eindigden op een brandstapel. Het is duidelijk dat sommige begijnen op een dwaalspoor zouden kunnen eindigen maar het is moeilijk om hen te beoordelen omdat de inquisitie een institutie was waarvan de beoefenaars alleen verantwoordelijk waren aan hun geweten en vaak hun macht tegenover het gewone volk misbruikten. Helaas is het moeilijk te zeggen hoeveel begijnen zowel uit Vlaanderen als uit Bohemen door de inquisitie vervolgd waren maar wat is essentieel is groot cultureel erfgoed dat ze gelaten.

BIJLAGE

1) Lijst van de begijnhoven die in de lijst van UNESCO staan:

Het gaat om de begijnhoven van Hoogstraten, Lier, Mechelen, Turnhout, Sint-Truiden, Tongeren, Dendermonde, Gent (O.L.Vr.-Ter Hoye en St.-Amandsberg), Diest, Leuven (Groot Begijnhof), Brugge en Kortrijk.

2) een voorbeeld van de `Groot begijnhof` verzameling van muziekstukken uit het begijnhof Sint-Amandsberg

3) Het liedje dat bejinnen tijdens Hussiettenoorlogen bespote:

Mužuov sú sě odprisahly
a dábla sobě zle dosáhly,
naučily sě abecedě,
chodie rády po besedě.

Tyť pokrytě čtú na knihách,
jazyk jim běží na lihách,
staré mladé zpravují
a sebe nepolepšují.

Si každým se chtie hádati,
jemu řeči dosti dáti
nenaučily se latině
ty klektavé bekyně.

Mistři, kněží ani žáci
nemohúť jim odolati
anať přieliš mnoho mluví
a vskutku málo naplní.

A majít' pokorné pláště
a to na ně vězte zvláště
sprostněť velmi kráčejí
srdce v zlostech omáčejí .

BRONNEN

Boeken:

Blom, H. en Lamberts, E. *Geschiedenis van de Nederlanden*, 2013, Prometheus, Amsterdam, ISBN 978-90-351-4119-3.

De Vries, T. *Ketters. Veertien eeuwen kettergeloof, volksbeweging en kettergericht*. Em. Querido's, Amsterdam, 1982, ISBN 90-2148-656-3.

Grigulevič, I. R. *Dějiny inkvizice*. Svoboda, Praha, 1982.

Grundmann H. *Religious movements in the Middle Ages: the historical links between heresy, the Mendicant Orders, and the women's religious movement in the twelfth and thirteenth century, with the historical foundations of German mysticism*. University of Notre Dame Press, 2002.

Charvátová, K. *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142-1420. Kláštery na hranicích a za hranicemi Čech*. Praha, Karolinum, 2009, ISBN 978-80-246-1668-1.

Kočí, J. *Čarodějnické procesy. Z dějin inkvizice a čarodějnických procesů v českých zemích v 16. – 18. Století*, Horizont, Praha, 1973.

Lambert, M. *Stráedoveká hereze*, Praha, Argo, 2000, ISBN 80-7203-291-7.

Malfliet, R. *De andere Hadewijch*, Garant, Antwerpen, 2013.

Mestdag, K. *Verhandelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, deel XXV*, Gent, 2000.

Reitsma, J. *Geschiedenis van de Hervorming en de Hervormde Kerk der Nederlanden*, Groningen, 1899, ISBN 978-1-160-09778-9.

Simons, W. *Cities of ladies. Beguine communities in the Medieval Low Countries 1200-1565*, Pennsylvania Press, 200, ISBN 08-1221-853-1.

Triest, M. *Het besloten hof: begijnen in de Zuidelijke Nederlanden*, Van Halewyck Leuven, 1998, ISBN 90-5617-123-2.

Tumpach, J. - Podlaha, A. *Český slovník bohovědný*, Praha, 1912. Te vinden op: <http://kramerius4.nkp.cz/search/i.jsp?pid=uuid:fe46d6d0-9d40->

11e3-ad99-001018b5eb5c.

Van Aerschot, S. en Heirman, M. *Vlaamse begijnhoven*, Davidsfonds, Leuven, 2002, ISBN 90-5826-113-1.

Van Engen, I. *De derde orde van Sint-Franciscus in het middeleeuwse bisdom Utrecht*, uitgeverij Verloren, Hilversum, 2006, ISBN 90-6550-920-8.

Žemla, J. *Kurtoazní mystika Markéty Porete*, Malvern, 2013, ISBN 978-80-87580-67-7.

Andere documenten:

Bartlová, M. *Minoritský klášter a kostel sv. Janů v Brně*, Brno, 2007. (afstudeerscriptie)

Cools, J. *Historische gids – Het begijnhof van Herentals*, uitgave van de stadsbestuur van Herentals, 2006.

Dag van de Vergiffenis in het Jubeljaar 2000, homilie van paus Johannes Paulus II, 12 maart 2000. Te vinden op: <http://www.rkdocumenten.nl/rkdocs/index.php?mi=600&doc=197> (20. 4. 2015, 12:39)

Faesen, R. Tekst lezing: *Waarover gaat de Middelnederlandse mystiek?*

Huleja, J.: *Ženská spirituální hereze na přelomu 13. a 14. století* Praha, 2009. (afstudeerscriptie)

Moučková, M. *Čím zbožné bekyně dráždily církev?*, 2012.

URL documenten:

Hobzek J. *Kláštery v českých zemích z hlediska památkové hodnoty*, Praha, 1987. Te vinden op: <http://www.npu.cz/download/1334232351/Kláštery+v+českých+zem%C3%ADch+-+Hobzek.pdf> (21. 4. 2015, 20:29)

Vanthienen, A. *Tussen hemel en aarde Begijnen in de Lage Landen*, 2003. Te vinden op: <http://www.rosadoc.be/pdf/factsheets/nr22.pdf> (12. 2.

2014, 17:34)

Woordenboeken:

Rajmund Tretera, J. *Slovník církevního práva*, Grada, Praha, 2011.

Van Dale Groot Woordenboek van de Nederlandse taal, Van Dale Uitgevers, 2005.

Internet:

<http://www.unesco-vlaanderen.be/1999/3/28/belgisch-werelderfgoed> (2. 2. 2014, 13:45)

<http://revue.theofil.cz/krestanske-pojmy-detail.php?clanek=959>
(13.12.2014, 15:34)

<http://oud.digischool.nl/gs/begrippen/breform.htm#W> (13.12. 2013, 16:40)

<http://oud.digischool.nl/gs/begrippen/breform.htm#K> (13.12. 2013, 18:10)

<http://www.woorden.org/woord/inquisitie> (13. 12. 2013, 19:55)

<http://whc.unesco.org/en/list/855/> (16.1. 2014, 14:30)

<http://www.encyclo.nl> (11.1. 2014, 10:34)

<http://www.begijnhofbreda.nl/historie.html> (11. 1. 2014, 11:01)

<http://historiek.net/begijnen-de-dochters-van-christus/22998/> (2. 2. 2014, 17:45)

Laporte D. en Horsten F. OKV: *Begijnhoven in Vlaanderen*, jaargang 2001 (20. 2. 2014, 12:23) Te vinden op: <http://www.tento.be/OKV-artikel/begijnhoven-vlaanderen>

<http://www.kempenserfgoed.be/collectie/12-bladeren-type/28-foto-of-dia/4091-herentals-begijnhof> (14.3. 2014, 12:30)

<http://www.bloggen.be/wandelroutes/archief.php?ID=653291> (14.3. 2014, 12:50)

http://www.dbnl.org/tekst/die003189101_01/die003189101_01_0045.php (15. 3. 2014, 13:50)

<http://museum.hoogstraten.be> (15. 3. 2014, 9:40)

<http://users.compaqnet.be/gilbert.samson/Begijn.html> (17. 3. 2014, 16:40)

<http://www.heiligen.net/heiligen/04/05/04-05-1258-juliana.php> (1. 4. 2015, 13:40)

<http://www.hadewijch.net> (2. 4. 2015, 12:30)

<http://www.heiligen.net/cgi-bin/search/proxy.pl?terms=%2Bmechtild%20%2Bvan%20%2Bmagdeburg&url=http://heiligen.net%2Fheiligen%2F08%2F15%2F08-15-1280-mechthildis.php> (4. 4. 2015, 17:50)

<http://brugselegenden.blogspot.cz/2014/11/de-legende-hoe-de-begijntjes-aan-hun.html> (4. 4. 2015, 14:40)

Vacek, F. <http://revue.theofil.cz/krestanske-pojmy-detail.php?clanek=959> (25. 2. 2015, 12:20)

<http://www.atlasceska.cz/jihocesky-kraj/frantiskansky-klaster-s-kostelem-sv-kateriny-jindrichuv-hradec/> (1. 4. 2015, 12:45)

<http://www.warande.be/activiteit/begijnhof> (4. 4. 2015, 16:43)

<http://inthespiritofchrist.blogspot.cz/2012/05/de-eeuwenlange-inquisitie.html> (15. 4. 2014, 19:55)

Zie: http://kathedralenbouwers.clubs.nl/nieuws/detail/72131_de-inquisitie-in-de-middeleeu-wen-een-inleiding (15. 4. 2014, 22:30)

http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/index.htm (10. 4. 2015, 12:34)

<http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=16702> (12. 4. 2015, 16:40)

http://nl.wikipedia.org/wiki/Spaanse_Inquisitie (23. 4. 2015, 10:20)

<http://www.hln.be/hln/nl/957/Binnenland/article/detail/1614403/2013/04/14/Laatste-be-gijntje-ter-wereld-overleden-in-Kortrijk.dhtml> (20. 4. 2015, 14:45)

<http://www.muzikaalerfgoed.be/begijnen> (18. 2. 2014, 13:45)

<http://www.hln.be/hln/nl/957/Binnenland/article/detail/1614403/2013/04/14/Laatste-begijntje-ter-wereld-overleden-in-Kortrijk.dhtml> (21. 4. 2015, 22:10)

<http://www.hln.be/hln/nl/957/Binnenland/article/detail/1614403/2013/04/14/Laatste-begijntje-ter-wereld-overleden-in-Kortrijk.dhtml> (20. 4. 2015, 21:10)

RESUMÉ IN HET TSJECHISCH

Ve své diplomové práci jsem se zaměřila na ženské hnutí katolické církve, tzv. bekyňská hnutí, které se stalo terčem pronásledování inkvizice. Toho hnutí vzniklo ve dvanáctém století na území dnešní Belgie. Kromě Belgie a jiných evropských zemí se ovšem tyto „zbožné ženy“ vyskytovaly i v Čechách, převážně pak v Praze.

Svou práci jsem začala charakteristikou těchto žen, způsobem života v tomto hnutí, na které jsem navázala historickým pozadím, na němž toho hnutí vzniklo. V první části jsem pak podrobně popsala vývoj hnutí ve Vlámku až do současnosti. Ve Vlámku vznikaly tzv. *dvory bekyní*, což jsou architektonické budovy (skupiny menších domů obehnané zdmi), ve kterých tyto ženy žily nezávisle na okolí. Některé z těchto dvorů se staly kulturním dědictvím UNESCO.

Druhým tématem bylo hnutí bekyň v Čechách, kde se ovšem vyskytovalo jen velmi zřídka a mělo rozdílný charakter. Většina bekyň žijících v Praze, žila společně v domech (v počtu maximálně dvanácti žen) pod záštitou majetného měšťana či bohaté vdovy a jsou často spojovány s hnutím husitů, se kterými prosazovaly např. čtení Bible a církevních spisů v mateřském jazyce.

Postupem času se tyto bekyně staly terčem pronásledování inkvizice, církevní instituce, která vznikla za účelem vypořádání se s herezí v Evropě, převážně pak s rozmáhajícím se katarstvím. Inkvizici jsem také věnovala třetí kapitolu, ve které jsem napsala její vývoj a působení, dále jsem popsala tzv. biskupskou inkvizici, následně pak papežskou a španělskou. Terčem inkvizičního pronásledování se staly bekyně z několika důvodů, mezi než patří jejich finanční samostatnost, a s tím i spojená nezávislost na církvi jako instituci, dále pak jejich propagace mateřského jazyka v církevních spisech a v neposlední řadě také spojitost se sektou Svobodného ducha, která byla velmi rozšířená převážně v Porýní. Tam byly také proto bekyně nejvíce pronásledovány.

RESUMÉ IN HET ENGELS

The topic of my thesis is a semi-monastic community of the Beguines. This community emerged in the twelfth century in Belgium. Apart from Belgium and other European countries these pious women were found also in Bohemia, mainly in Prague.

I focused in the first chapter on the characteristics and the conditions of the formation of this community, followed by historical background against which this community emerged. Then I described in detail the development of the community in Flanders until these days. The Beguines lived in Flanders in the so-called beguinages which are small houses surrounded by walls in which these women lived independently. Some of these beguinages became later the cultural heritage of the UNESCO.

The second chapter I dedicated to the community in Bohemia, where however, they occurred very rarely and had a different character. Most of the Beguines lived together in houses in number of up to twelve women under the auspices of wealthy citizens or a wealthy widow. They were also associated with the movement of Hussites with which they promoted for instance reading of Bible and church literature in their mother tongue. Over time became these women targets of persecution of the Inquisition, a church institution, which was created in order to deal with the heresy in Europe, mainly with the Catharism.

In the third chapter I paid attention to the development of the Inquisition, mostly to the episcopal Inquisition, and subsequently to the papal Inquisition and the Spanish Inquisition. The Beguines have become the target of the persecution for several reasons that include financial independence, as well as the promotion of the mother tongue in church documents and ultimately the link with the sect of the Free Spirit, which was widespread mostly in the Rhineland.

ANOTACE

Jméno: Marie Antonie Hubáčková

Název katedry a fakulty: Katedra nederlandistiky FF UP v Olomouci □

Název magisterské diplomové práce: De begijnen in Vlaanderen, Bohemen en hun vervolging door de inquisitie

Vedoucí diplomové práce: Prof. Dr. Wilken Engelbrecht, cand. litt.

Počet znaků: 131 936

Počet příloh: 3

Klíčová slova: bekyně, Vlámsko, Čechy, hereze, katolická církev, inkvizice, pronásledování

Krátká charakteristika:

Tato diplomová práce se zabývá hnutím bekyň v Čechách a ve Vlámku. Cílem práce bylo srovnání tohoto hnutí ve dvou odlišných zemích a jeho zmapování od počátku až do konce jeho existence. Jednotlivé části práce se potom zabývají podrobným vývojem hnutí ve Vlámku, v Čechách, pozadím jeho vzniku, dále pak vývojem katolické církve a následným pronásledováním bekyň inkvizicí.